

SDAM
STRATEJİ DÜŞÜNCE VE ANALİZ MERKEZİ

DÜNDEMEN BUGÜNE “KEŞMİR SORUNU”

EKİM 2016

DÜNDEN BUGÜNE “KEŞMİR SORUNU”

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ملخص	iii
GİRİŞ	1
1. KEŞMİR’İN KISA TARİHİ VE YAPISAL ÖZELLİKLERİ	2
1.1. Keşmir’in Kısa Tarihi	2
1.2. Keşmir’in Coğrafi, Demografik ve Ekonomik Yapısı	3
2. KEŞMİR SORUNUNUN TARİHSEL ARKA PLANI VE TARAFLARI	4
2.1. Tarihsel Arka Plan	4
2.2. Keşmir Sorununun Tarafları	6
2.2.1. Taraflar Arasında Yapılan Savaşlar	6
2.2.2. Tarafların Talepleri	7
3. KEŞMİR SORUNUNDA BATI’NIN ROLÜ VE ETKİSİ	9
4. TÜRKİYE’NİN KEŞMİR SİYASETİ	11
5. KEŞMİR’DE GÜNCEL DURUM	13
5.1. Jammu Keşmir’de Müslüman Siyasi Partiler	13
5.2. Jammu Keşmir’de Müslüman İllegal Yapılar	14
5.3. Hindistan’da Modi Hükümeti’nin İktidara Gelmesi	15
5.4. Keşmir’de Yaşanan Hak İhlalleri	17
5.5. Keşmir’de Yaşanan Son Olaylar	18
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	21
KAYNAKÇA	24

ÖZET

1947 yılında Hindistan'ın İngiltere'den bağımsızlığını elde etmesiyle gündeme gelen Keşmir sorunu, günümüze değin çözüme kavuşturulamamış önemli bir problem alanıdır. Keşmir bölgesinin; Hindistan, Pakistan ve Çin gibi üç bölgesel güç tarafından kontrol altında tutulması ve Güney Asya'nın güvenliği açısından stratejik bir konumda bulunması, sorunun girift bir hâl almasına sebebiyet vermektedir. Keşmir sorununun daimî bir ihtilaf mevzusu olarak çözümsüzlüğe sürüklenmesi ise, bölgesel düzlemde gerilimi arttırmaktadır. Özellikle Hindistan ve Pakistan arasında üç büyük savaşa ve birçok sınır çatışmasına neden olan Keşmir sorunu, Temmuz 2016 tarihinde yaşanan olaylardan sonra iki ülke arasındaki gerginliğe yeni bir boyut katmıştır. Raporumuz, tarihsel süreç içerisinde Keşmir sorununun nasıl ortaya çıktığını, taraflarını, sorunda Batı'nın rolünü ve Keşmir'deki son gelişmeleri analiz etmektedir.

ABSTRACT

The Kashmir Issue-which came to the fore after the independence of India-is an important matter which could not be resolved until today. As the area is controlled by three regional powers; India, Pakistan and China, and it has a geopolitical position in terms of the Asia's security, the problem has become tangled. The insolubility of the Kashmir Issue is increasing the tension in the regional sense. The issue has caused three major battles and border clashes between India and Pakistan, and after the incidents in July 2016, the tensions took a new dimension. This report analyzes the emergence of the Kashmir Issue in the historical process, its parties, the role of the West and the recent developments in the region.

ملخص

تقرير صدام حول إقليم كشمير

إن القضية الكشميرية، تمتد من 1947 تاريخ استقلال الهند عن بريطانيا وحتى اليوم ولا تزال هذه المشكلة قائمة.

أهمية إقليم كشمير الاستراتيجية من حيث أمن جنوب اسيا ومنافسة كل من الهند وباكستان والصين على منطقة يُعقد القضية أكثر فأكثر

ان عدم حل المشكلة الكشميرية يجعل المنطقة في حالة نزاع وتوتر دائمين وعدم الاستقرار في المنطقة وأدت هذه القضية الى اندلاع ثلاث حروب بين الهند وباكستان وبعيد الأحداث التي وقعت في تموز 2016 أدت مرة أخرى الى التوتر بين الهند وباكستان وتكاد أن تؤدي الى حرب رابعة بين البلدين. وتقريرنا هذا يسلط الضوء على الوتيرة التاريخية لكشمير ودور الغرب في تأجيج الصراع في هذا الخصوص.

GİRİŞ

Batı'nın yaklaşık iki yüzyıldır dünya egemenliğini elinde bulundurması, küresel ölçekte etkinlik göstermesine ve bölgesel nitelikteki sorunlara çıkarları doğrultusunda yön verebilmesine olanak sağlamaktadır. Özellikle II. Dünya Savaşı'na kadar İngiltere'nin, uyguladığı emperyalist politikalarla etkin bir aktör konumunda bulunduğu bilinmektedir. İngiltere başta olmak üzere Batı, hâkimiyeti altında tutamadığı alanları, deyim yerindeyse “mayınlı araziler” olarak devretmekte ve aslı unsurların öz dinamiklerini tüketmelerine yol açacak siyasî, iktisadî ve kültürel mekanizmalar üretmektedir. Keşmir ve Filistin gibi sorunlar, söz konusu “Batı/İngiliz mirası”nın izdüşümleri olarak değerlendirilebilir.

II. Dünya Savaşı sonrası İngiltere'nin klasik sömürgeci politikalarını sürdüremez hâle gelmesi, Hindistan'ın bağımsızlaşmasıyla sonuçlanmıştır. Hindistan'ın bağımsızlığını elde etmesine paralel olarak Pakistan, Hindistan'dan ayrılmış ve kendi müstakil devletini kurmuştur. 1947 yılında İngiliz işgali sonrası Hindistan ile Pakistan'ı birbirinden ayıran *Hindistan Bağımsızlık Antlaşması* ise, “etnik” düzlemde değil, “inanç” eksenli gerçekleşmiştir. Anlaşmaya göre Hindu nüfusun yoğun olduğu yerlerin Hindistan'a, Müslüman nüfusun yoğun olduğu yerlerin ise Pakistan'a bırakılması kararlaştırılmıştır. Geriye kalan irili ufaklı beş yüzün üzerinde prenslik, Hindistan ve Pakistan devletlerinden herhangi birine katılmak üzere serbest bırakılmıştır. Keşmir dışındaki prenslikler, önemli sorunlarla karşılaşmadan söz konusu iki ülkeden birine katılım göstermiştir. Keşmir'de bulunan Hindu yönetim ise, halkın iradesinin aleyhine Hindistan'a bağlanmaya karar vermiştir. Daha sonra BM'de alınan kararlar da, Keşmir halkının iradesinin gerçekleşmesine olanak tanımamıştır. 1962 yılında Çin'in de Keşmir'de bir bölgeyi ele geçirmesi, sorunu daha karmaşık bir noktaya sürüklemiştir.

Keşmir; doğal güzellikleri, verimli arazileri ve zengin yeraltı kaynaklarıyla âdeta “cennetten bir vadi”yi andırmasına rağmen, bölgesel ulus-devletlerin sınır anlaşmazlıkları bağlamında kanlı çatışmalara neden olmakta ve uluslararası müdahaleye açık bir bölge konumunda bulunmaktadır. Önemli düzeyde silah kapasiteleri bulunan bölgesel güçlerin anlaşmazlıkları, Keşmir halkının yaklaşık 70 yıldır büyük acılar yaşamasına neden olmaktadır.

Son olarak Temmuz 2016 tarihinde Hizbu'l Mücahidin mensubu Burhan Muzaffar Wanî'nin Hindistan tarafından katledilmesi ve sonrasında yaşanan olaylar, Keşmir sorununu yeniden gündeme getirmiştir. Raporumuz, Keşmirli Müslümanların yaşadığı sıkıntılara ve Keşmir sorununun bir an evvel çözülmesi gerektiği hususuna dikkat çekmek üzere hazırlanmıştır.

1. KEŞMİR'İN KISA TARİHİ VE YAPISAL ÖZELLİKLERİ

1.1. Keşmir'in Kısa Tarihi

Keşmir tarihi, literatürde M.Ö. 269-232 yılları arasında yaşayan Hint Kralı Aşoka ile başlatılmaktadır. Daha sonraki bilgiler ise, M.S. 78-248 yılları arasında hüküm süren ve Orta Hindistan'a kadar hâkimiyetini kabul ettiren, Orta Asya'daki Kuşana İmparatorluğu dönemine aittir. Sahip olduğu stratejik önemden dolayı tarih boyunca güçlü devletlerin ilgisini cezbeden Keşmir'in tarihsel serüveni 8. yüzyıldan sonra farklı bir seyir almaya başladı. Yüzyılın başında Hindistan'ı fetheden İslâm orduları, Keşmir'i ele geçirmek için akınlar düzenlese de bölgenin topografik özelliklerinden dolayı bunu başaramadı. Keşmir'in İslâm'la tanışması, Hindistan'dan çok sonra 14. yüzyılda gerçekleşti. Bölgeye yerleşen tasavvuf kültürü yerli halkın gelenekleriyle de etkileşim içerisinde bulunarak bölgeye has bir form ortaya çıkardı ve Hinduların İslâm'a ilgi duymalarını sağladı. Keşmir'de Müslümanların egemenliği, 14. yüzyılda Şah Mir Sevati ile başladı. Bu egemenlik 1819 yılında Sih Mihracesi Ranjit Singh tarafından sonlandırıldı.¹

Bölgede İngiliz egemenliği, İngilizler ile Sihler arasında yapılan savaşı İngiltere'nin kazanması neticesinde yapılan 1846 Amritsar Anlaşmasıyla sağlandı. İngilizler, halkı Müslüman olmasına rağmen bölgenin idaresini, kendilerinin yanında yer alan Hindu Mihrace Gulab Sing'e devretti, daha sonra ise bölgeyi kendisine sattı. Böylelikle halkının çoğunluğu Müslüman olan Keşmir'de, Hindu idaresi başlamış oldu. İngiltere adına Keşmir'i idare eden Gulab Sing zamanında, halka büyük zulümler yapıldı, ibadetlere yasak getirildi ve ibadethaneler kapatıldı. Halk 1927 yılından itibaren yaşananlara tepki için sokaklara döküldü. Protestoların gün geçtikçe yoğunlaşması üzerine yönetime bağlı silahlı güçler sivil halka şiddet uygulamaya başladı. Böylelikle günümüzdeki Keşmir sorununun “kanlı tarihi” bu olaylar silsilesiyle başlamış oldu. Daha sonraki yıllarda çatışmaların şiddeti daha fazla artış gösterdi. 1946'da Pencaplı Müslümanlar Keşmir'e girerek Keşmir'in başkenti Srinagar'a kadar geldi ve 1947'de Keşmir'in batısında Azad Keşmir hükümeti kuruldu.²

İkinci Dünya Savaşı esnasında Asya'daki bütün sömürgeler gibi Hindistan da Japonları destekledi. Hatta Hindistan Milli Ordusu adı ile bir kuvvet Japonlarla beraber savaştı.³ Bu durumdan tedirgin olan İngiltere Hindistan üzerindeki kontrolünü gevşetti ve yaptığı bir açıklama ile savaştan sonra Hindistan'a bağımsızlığını vereceğini açıkladı.⁴ Yapılan anlaşmaya göre İngiltere 15 Ağustos 1947'de Hint alt kıtasından çekilecek, Müslümanların çoğunlukta olduğu bölgeler Pakistan'ı oluşturacak, diğer bölgeler Hindistan'a kalacaktı. Hindu liderler Mahatma Gandhi ve Cevahir Lal

¹ S. Athar Abbas RİZVİ: “Keşmir”, **DİA**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2002, Cilt:25, s.325.

² Türkaya ATAÖV: “Keşmir Meselesinin Önemi”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Ankara 1960, Cilt:15 Sayı:1, s.198.

³ Fahir ARMAOĞLU: **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Alkım Yayınevi, 11. Baskı, İstanbul 2007, s. 334.

⁴ Necdet SEVİL: “İngiliz Sömürgeliğinden, Bağımsız İki Devlete: Pakistan ve Hindistan”, <http://www.dunyabulteni.net/tarih-dosyasi/170860/ingiliz-somurgeliginden-bagimsiz-iki-devlete-pakistan-ve-hindistan> Erişim tarihi: 24.08.2016

Nehru ile bazı Müslüman önderler ayrılma taraftarı değildi. Ancak Muhammed Ali Cinnah önderliğinde bazı dini ve milli gruplar, İngiltere'nin desteği ve teşviğiyle ayrılmayı istiyorlardı.

1947 yılında, Hindistan İngiltere'den bağımsızlığını kazandı. Bağımsızlığın kazanıldığı gün Pakistan ile Hindistan ikiye ayrıldı. İrili ufaklı beş yüzün üzerinde prenslik ise, Pakistan'a ya da Hindistan'a katılma yönünde serbest bırakıldı. Genellikle sorunsuz uygulanan prenslik tercihlerinde istisna olabilecek üç eyalet bulunmaktaydı. Bunlardan ilk ikisi Haydarabad ve Gujarat idi. Müslüman prenslerin yönettiği, ancak halkının çoğunluğu Hindu olan bu eyaletler, halkın talebi üzerine Hindistan'da kalmaya razı oldu. Bu iki eyaletin tersi durumda olan, yani halkının ezici çoğunluğu Müslüman olan ve Pakistan'a bağlanmak isteyen Keşmir'in, Hindu idarecileri ise Hindistan'a katılma kararı aldı.

1.2. Keşmir'in Coğrafi, Demografik ve Ekonomik Yapısı

Tabii güzellikleri, yeşillikleri, verimli toprakları ve sahip olduğu yeraltı zenginlikleriyle göz kamaştırıcı Keşmir bölgesi, doğusundan ve kuzeyinden Çin, batısından Pakistan, güneyinden ise Hindistan tarafından çevrelenmektedir. Güzelliğinden dolayı bu coğrafya birçokları tarafından "cennet vadi" ya da "cennetten bir parça" olarak nitelendirilmektedir. Keşmir ismi bölgede bulunan bir vadinin ismi iken zamanla 200.000 km²'den fazla yüzölçümüne sahip bir bölgenin ismi olarak kullanılmaya başlanmıştır.⁵

Dünyanın en yüksek sıradağları Keşmir'de bulunmaktadır. Dağların dorukları sürekli kar ve buzullarla kaplıdır. Keşmir vadileri tam bir tarım bölgesidir. Vadinin alt kısımlarında yetişen buğday, arpa, mısır, pirinç, tütün vb. tarım ürünleri ile meyvecilik; yaylalarda koyun, keçi, at, sığır yetiştiriciliği ve ipek böcekçiliği bölgede yaşayanların temel geçim kaynaklarıdır. Keşmir topraklarında bakır, demir, boksit, çinko, mermer ve antrasit yatakları bulunmaktadır.⁶ Keşmir altın, zümrüt ve yakut madenleri bakımından da dünyanın zengin alanlarından biridir.

Keşmir, kuzeyde Baltistan, güneyde Jammu, doğuda Ladakh ve batıda Gilgit eyaletlerine ayrılır. Keşmir'in Pakistan'la 1.100, Hindistan'la 500, Çin ile ise yaklaşık 1000 km sınırı vardır. Hindistan sınırı dağlık olduğu için sınırın büyük bir bölümü ulaşıma kapalıdır. Keşmir'in yazlık başşehri durumundaki Srinagar Hindistan denetimi altındadır. Srinagar medrese, cami ve evliya türbelerinin yoğunlukta olduğu bir İslâm merkezidir.⁷ Kışlık merkez Jammu ise güneyde yer almaktadır. Hindistan'ın denetiminde bulunan 100.569 km²'lik Jammu, Keşmir'in 10,5 milyon civarında nüfusu bulunmaktadır. Jammu Keşmir'in nüfusunun yaklaşık yüzde 70'ini Müslümanlar, %30'unu ise

⁵ "Dünü ve Bugünü İle Keşmir Sorunu", Türkistan Gündemi, (TRT Avaz-14 Şubat 2016)

https://www.youtube.com/watch?v=tSmgQKot374&ab_channel=TRTAvaz Erişim Tarihi: 01.09.2016

⁶ İhsan YAŞAR: "Hint-Çin Kıskaçındaki Bir İslâm Ülkesi", **Altınoluk Dergisi**, İstanbul Temmuz 1993, Sayı:89, s.40.

<http://dergi.altinoluk.com/index.php?sayfa=villar&MakaleNo=d089s040m1> Erişim Tarihi: 01.09.2016

⁷ http://unityofislam.com/default.asp?kat_no=114 Erişim Tarihi: 01.09.2016

Hindular oluşturmaktadır. Eyaletin resmi dili, Pakistan gibi Urduca'dır.⁸ Hindistan'ın kontrolü altındaki Keşmir, yüksek dağların üstünde olduğu için tüm bölgeyi rahatlıkla kontrolü altına alabilecek stratejik bir alandır.

Pakistan'ın kontrolündeki 78.932 km²'lik alanın 13.297 km²'si özerk olup "Azad Keşmir İslam Cumhuriyeti" olarak adlandırılmaktadır. Yaklaşık dört milyon nüfusun yaşadığı Azad Keşmir'in başkenti Muzafferabad'dır. Azad Keşmir İslam Cumhuriyeti siyasi, anayasal ve coğrafi anlamda ayrı bir devlet olarak kabul edilmektedir. Fakat dolaylı olarak Pakistan'a bağlıdır. Savunması, dış politikası ve parası Pakistan'ın kontrolindedir. Resmi olarak tanıyan tek ülke de Pakistan'dır.⁹

Hindistan ve Pakistan'ın Keşmir'de hâkimiyet tesis ettiği bölgelerin yanı sıra Çin de, 42.735 km²'lik bir alanı denetim altında bulundurmaktadır. 1962 yılından itibaren Shakhgam Vadisi ve Aksa-i Çin bölgesi, Çin'in hâkimiyetinde bulunmaktadır.¹⁰

2. KEŞMİR SORUNUNUN TARİHSEL ARKA PLANI VE TARAFLARI

2.1. Tarihsel Arka Plan

Keşmir'in, halk iradesinin aleyhine Hindistan'a bağlanması, günümüze kadar süregelen "Keşmir Sorunu"nun ortaya çıkmasına neden oldu. Zira İngiliz işgali sonrası Hinduların elinde bulunan Keşmir idaresi, Pakistan ya da Hindistan'dan birini tercih etmek yerine bağımsız kalmayı düşünüyordu. Müslüman halkın çoğunluğu ise, Pakistan ile birleşme taraftarıydı. Jammu'daki Müslüman köylerine yapılan Sih-Hindu saldırıları ve Müslümanların Pakistan ile bütünleşme beklentilerine emirliğin müspet cevap vermemesi, Müslüman halkı harekete geçirdi. Punc ve Mirpur kentlerindeki Müslümanlar Hindu yönetime karşı ayaklandı. Bazı Pakistanlı gruplar da, Keşmirli Müslümanlara yardım etmek için müdahalede bulundu. Ayaklanma neticesinde 24 Ekim 1947'de "Azad Keşmir İslam Cumhuriyeti" kuruldu. Bu gelişmeler üzerine Keşmir'in Hindu emirliği, Hindistan'dan yardım istedi. Hindistan tarafından yardım teklifi, Keşmir'in Hindistan'a katılması şartıyla kabul edildi.¹¹ Hindu yönetim, bu teklifi kabul edip Hindistan ile anlaşma masasına oturdu ve 26 Ekim 1947 yılında Keşmir'in Hindistan'a ilhak anlaşmasını imzaladı. Söz konusu antlaşmada Hintli yöneticiler, yapılan anlaşmanın geçici olduğunu ve Keşmir'in geleceğine Keşmirliilerin karar vereceğini beyan etti.¹²

⁸ Mehmet ALACA: "Keşmir Meselesi'nin Anatomisi",

<http://www.orsam.org.tr/index.php/Content/Analiz/2285?s=orsam%7Cturkish> Erişim tarihi: 24.08.2016

⁹ "Human Rights Violations in Azad Kashmir", **Human Right Watch**, September 2006, Volume:18, No:12, p.12-14.

¹⁰ Ali Erhan ERTAN: "Keşmir Bölgesine Bakış", <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/kesmir-bolgesine-bakis/1295> Erişim tarihi: 24.08.2016

¹¹ Ali Erhan ERTAN: "Keşmir Bölgesine Bakış", <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/kesmir-bolgesine-bakis/1295> Erişim tarihi: 24.08.2016

¹² Hindistan eski Başbakanı Nehru, 1947 ve 1952 yılları arasında bu durumu defalarca deklare etmiştir. <http://www.dunyabulteni.net/tarih-dosyasi/171008/bitmeyen-trajedi-kesmir-sorunu> Erişim tarihi: 24.08.2016

Katılım anlaşmasından sonra Hindistan askerleri Srinagar'a girip Keşmir'deki savaşa dâhil oldu. Hindistan başkent Srinagar, Keşmir Vadisi ve Jammu'yu ele geçirerek, Keşmir'in büyük bölümünde kontrolü sağladı. Pakistan ise Keşmir'in kuzeyinde küçük bir bölgeyi alabildi.

Hindistan hükümeti, 1 Ocak 1948'de Birleşmiş Milletlere başvurarak, Pakistan'ın isyancıları desteklediğini söyleyip şikâyetinde bulundu. Pakistan ise Hindistan'ın Keşmirli Müslümanlara soykırım yaptığını iddia ederek BM gözetiminde "plebisit" yapılmasını istedi. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından yapılan değerlendirmeler neticesinde 21 Nisan 1948'de alınan bir kararla, Keşmir halkının "self determinasyon" hakkını kullanmasına ve bunun için "plebisit" yapılması sonucuna varıldı. Görüşmeler neticesinde Keşmir ile ilgili bir de komisyon kuruldu. Komisyon raporları doğrultusunda BM'nin Kasım 1948'de aldığı karar ile plebisitin uygulanma esasları belirlendi. Belirlenen esaslardan en önemlisi Hindistan'ın bölgedeki silahlı kuvvetlerini geri çekmesiydi. Ancak Hindistan buna yanaşmadı. Bundan dolayı plebisit yapmaya uygun şartlar bir türlü oluşmadı. Plebisit görüşmeleri sırasında Keşmir nüfusunun %77'sini Müslümanlar oluştururken yönetim Hinduların elindeydi. BM gözlemcileri Keşmir'de oluşturulan kontrol hattında konuşlandı, fakat pratikte hiçbir etkileri olmadı. Uzun süre devam eden çatışmalar neticesinde çok sayıda Müslüman katledildi. Nihayet 1 Ocak 1949 yılında taraflar arasında ateşkes anlaşması imzalandı. Anlaşmaya göre silahlı güçler Keşmir'den çekileceklerdi. 5 Ocak 1949 yılında yapılan anlaşmaya göre ise, halk oylaması yapılacak ve oylama sonucunda halk hangi tarafta kalmak istiyorsa halkın tercihi saygı gösterilecekti. Ancak Hindistan, hiçbir zaman bu anlaşmalarda belirtilen yükümlülükleri yerine getirmemi.¹³

Hindistan ilk günden itibaren Keşmir'i, "Hindistan vilayeti" haline getirmeyi tasarlıyordu. Hindistan'ın bu emeli, Hindistan parlamentosunda 1963 yılında yapılan bir oturumda Keşmir'in devlet başkanlığı statüsü kaldırılarak gerçekleştirildi. Bunun yerine Keşmir bir eyalet olarak kabul edildi ve buraya bir vali atandı. Hindistan'ın bu girişimi, Keşmir meselesinin daha karmaşık bir sorun olarak devam etmesine neden oldu.

1980'lere gelindiğinde Keşmirli, Hindistan'ın zulmüne karşı bir dizi protesto gösterileri düzenlemeye başladı. Gösterilerin temel amacı, Hindistan'ın Keşmir'i terk etmesini sağlamaktı. Ancak Hindistan, sivil gösterilere şiddetle karşılık vererek katliam ve sindirme politikalarına girişti. Buna karşılık, 1989 yılında Hindistan zulmüne karşı silahlı direniş grupları olarak teşekkül etmeye başladı. Hindistan ise, bölgeye yaklaşık 500 bin asker sevk ederek askeri olarak işgalini sürdürmeye devam etti.

¹³ Javed CHEEMA: "Pakistan-India Conflict with Special Reference to Kashmir Musarat", **University of the Punjab-South Asian Studies A Research Journal of South Asian Studies**, Volume:30, No:1, Lahore January-June 2015, p.50-65.

2.2. Keşmir Sorununun Tarafları

Keşmir sorununun görünen tarafları Pakistan, Hindistan ve Çin'dir. Taraflardan Hindistan, Keşmir'in 1947 yılında Hindistan'a katılmaya karar verdiğini, dolayısıyla buranın Hindistan toprağı olduğunu ileri sürmekte, Pakistan'ı bölgedeki ayrılıkçı hareketleri destekleyerek Hindistan'ı zayıflatmak ve topraklarını almaya çalışmakla itham etmektedir. Buna karşın Pakistan, iki ülkenin bağımsız olarak kurulduğu dönemde varılan anlaşma gereğince, -Keşmir halkının büyük çoğunluğu Müslüman olduğu için- Keşmir'in Pakistan'a bağlanması gerektiğini ileri sürmektedir. Çin ise, Keşmir Sorununa 1962 yılında Hindistan ile girdiği bir savaş neticesinde taraf olmuştur. Bu savaşta Keşmir'in doğusunda Aksai Çin denilen bölgeyi ele geçirmiştir. Bu toprak parçasının Keşmir'e ait olmadığını, buranın Çin'de özerk bir bölge olan Tibet'in uzantısı olduğunu ileri sürmektedir. Hindistan ise Çin'i işgalci olarak tanımlamakta ve Aksai Çin bölgesini terk etmesini istemektedir. Günümüzde Pakistan ile yakın ilişkileri bulunan Çin'in, Azad Keşmir'de 20 milyar doları aşan alt yapı, ulaşım ve enerji projeleri bulunmaktadır.¹⁴

2.2.1. Taraflar Arasında Yapılan Savaşlar

Keşmir üzerindeki tartışmalar ve kimi zaman yapılan savaşlar, bu toprak parçasını taraflar için "millî mesele" haline getirmiştir. Özellikle Hindistan ve Pakistan arasında defalarca silahlı çatışmalar yaşanmıştır. Keşmir meselesi, her iki ülkenin birbirlerini tehdit olarak görmelerine, askeri alanda yatırımlar uygulamalarına ve dolayısıyla her iki ülkenin sahip olduğu askeri kapasitenin artış göstermesine neden olmuştur.

1947-48 (Birinci Keşmir Savaşı), 1965 (İkinci Keşmir Savaşı) ve 1971 yıllarında Hindistan ile Pakistan arasında üç savaş yaşanmıştır. Hindistan ile Pakistan güçlerinin yaşadıkları ilk çatışmalar neticesinde 1949 yılında devreye giren BM Güvenlik Konseyi, her iki tarafı ateşkese çağıran bir karar çıkardı. Karar gereği, her iki ülke Keşmir'den silahlı güçlerini çekecek, halk oylaması yapılacak, bölge halkı kendi geleceğini kendisi tayin edecekti. Keşmir halkının büyük çoğunluğunu oluşturan Müslümanların, Hindistan idaresini tercih etmeyeceklerini bilen Hindistan, halk oylamasını sürekli bir şekilde engelleme yoluna gitti.

1960'lara doğru ise, Çin ile Hindistan arasında Keşmir üzerine bazı sürtüşmeler başladı. Çin'in Pakistan ile Keşmir sınırı konusunda anlaşma yapmasından tedirgin olan Hindistan, sınırına asker yığmaya başladı. Çin'in ani bir karşılık vermesiyle 1962 yılında Çin ile Hindistan arasında çıkan Keşmir savaşı, Hindistan'ın yenilgisiyle neticelendi. Böylelikle Çin, Aksai Çin bölgesini ele geçirdi ve buranın Keşmir'e ait değil, kendi doğal parçası olduğunu iddia etmeye başladı. Ayrıca Pakistan'ın, 1963 yılında kontrolündeki kuzey Keşmir'in küçük bir bölümünü Çin'e vermesi¹⁵ meseleyi daha

¹⁴ Hüseyin KORKMAZ: "Bölgesel Güvenlik Çıkmazı: Keşmir Sorunu", http://www.21yuzyildergisi.com/assets/uploads/tmp/bolgesel-guvenlik-cikmazi-kesmir_1380206949.5.doc Erişim Tarihi: 01.09.2016

¹⁵ Necdet SEVİL: "Bitmeyen Trajedi: Keşmir Sorunu", <http://www.dunyabulteni.net/tarih-dosyasi/171008/bitmeyen-trajedi-kesmir-sorunu> Erişim Tarihi: 01.09.2016

karmaşık hale getirdi. Böylece Keşmir, bugün itibariyle yüzde 45'i Hindistan, yüzde 35'i Pakistan ve yüzde 20'si Çin'in kontrolünde olmak üzere üçe bölündü.

1965 yılında Pakistan ile Hindistan arasında ikinci savaş cereyan etti. Söz konusu tarihte Pakistan tarafından Keşmir kontrol hattının Hindistan tarafına bazı sızmalar oldu. Hindistan güçlerinin sızan birimlere karşı müdahalede bulunmasına karşılık, Pakistan kuvvetleri Jammu Keşmir bölgesine saldırdı ve Hindistan kuvvetlerinin ikmal yapabileceği tek yol olan Srinagar yolunu ele geçirdi. Bunun üzerine Hindistan Pakistan'ın ikinci büyük şehri olan Lahor'a kadar ilerledi. Sonrasında Birleşmiş Milletlerin müdahalesiyle ateşkes ilan edildi. Sovyetler Birliğinin aracılığıyla 1966 yılında Özbekistan'ın başkenti Taşkent'te anlaşma imzalandı. Tarafların müzakereler yoluyla Keşmir sorununu çözmesi yönünde karar alındı. Ancak Hindistan, Keşmir sorununun çözümüyle ilgili müzakerelere yanaşmadı.

1971 yılında ise, Pakistan ve Hindistan arasında Keşmir meseleyle ilgili "dolaylı" bağlantısı bulunan bir savaş daha yaşandı. Söz konusu tarihte Doğu Pakistan ile Batı Pakistan arasında anlaşmazlıklar ortaya çıktı. Daha sonra iç savaşa dönen gerginlikler tırmanınca, 10 milyon mülteci Hindistan'a sığındı. Bunun üzerine Hindistan, Bangladeş kuvvetlerine destek verdi.¹⁶ Pakistan savaş uçaklarının Hint hava sahasını kullanmasını yasakladı. Aynı zamanda Pakistan ile Hindistan arasında bir dizi sınır çatışması yaşandı. Savaş Pakistan'ın yenilgisiyle sonuçlandı. Bağımsızlığını ilan eden Bangladeş, Pakistan'dan ayrıldı. Pakistan ile Hindistan arasında yapılan Simla Anlaşmasıyla Pakistan, Hindistan'ın toprak bütünlüğüne saygı göstereceğini deklare etti. Ayrıca Keşmir'de ateşkesin sağlanmasına dönük "Sınır Kontrol Hattı" (Line of Control) oluşturuldu.¹⁷

Belirtilen üç savaşın haricinde Pakistan ile Hindistan arasında birçok sınır çatışması ve düşük yoğunluklu savaş da yaşanmıştır. 1999 yılında bir grup Pakistanlı, Afgan ve Keşmirli silahlı birlikler Jammu Keşmir'de dağlık bir bölgedeki askeri tesisi ele geçirdi. Hindistan'ın müdahalesi ve uluslararası camianın baskısı ile bu birlikler çekilmek zorunda kaldı.¹⁸ Ayrıca Hindistan'da siyaset çevreleri, Pakistan'ın Keşmir'de Hindistan'a karşı vekâlet savaşı yürüttüğünü savunmaktadır.¹⁹

2.2.2. Tarafların Talepleri

Keşmir Sorununda tarafların talepleri birbirinden farklılık arz etmekte ve savaşlarla neticelenen anlaşmazlıklara neden olmaktadır. Hindistan, Pakistan ve Çin kendi taleplerini gerçekleştirmek amacıyla yerel, bölgesel ve küresel ölçekte birçok girişimde bulunmaktadır.

Hindistan'ın Keşmir'i işgali ve süregelen zulüm dolu politikaları, Keşmirliiler arasında çeşitli direnişçi grupların ortaya çıkmasına ve bu grupların Hindistan'a yönelik eylemler gerçekleştirmelerine

¹⁶ <http://www.dunyabulteni.net/haber/293440/hindistan-destekli-bagimsizligin-oykusu-banglades> Erişim Tarihi: 01.09.2016

¹⁷ Ali Erhan ERTAN: "Keşmir Bölgesine Bakış", <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/kesmir-bolgesine-bakis/1295> Erişim tarihi: 24.08.2016

¹⁸ <http://www.bilgesam.org/incele/80/-pakistan-hindistan-iliskileri-ve-kesmir-meselesi/> Erişim tarihi: 24.08.2016

¹⁹ http://parstoday.com/tr/radio/world-i29668-ka%C5%9Fmir_hint_yar%C4%B1madas%C4%B1n%C4%B1n_kanayan_eski_yaras%C4%B1 Erişim tarihi: 24.08.2016

neden olmaktadır. Keşmir'in özgürlüğü için mücadele eden grupların önemli bir kısmı faaliyetlerini Pakistan üzerinden yürütmektedir. Bu durum uluslararası alanda Pakistan'ı sürekli baskı altında tutmak isteyen Hindistan'ın Pakistan aleyhtarı faaliyetleri için zemin hazırlamaktadır. Hindistan, Keşmir sorununun kendi politikalarından kaynaklandığını görmezlikten gelerek, sorunu tamamen Pakistan'ın Keşmir'deki faaliyetleriyle ilişkilendirmekte ve Pakistan'ın Keşmir'deki direnişçi gruplara yardım etmeyi bırakmasını talep etmektedir. Oysa Hindistan, Keşmir'deki Hinduların grupları kendi çıkarları doğrultusunda Müslümanlara karşı örgütlemektedir.

Günümüzde Hindistan'daki Müslümanların nüfusu 180 milyon civarındadır. Hindistan, dünyada en kalabalık Müslüman nüfusu barındıran üçüncü ülkedir. Müslüman nüfustan dolayı Hindistan, deyim yerindeyse Keşmir'i, "küçük Pakistan" olarak telakki etmektedir. Bu bağlamda, Keşmir'den vazgeçmesi durumunda yoğun Müslüman nüfusun benzer talepler içerisine girmesinden endişe etmektedir. Ayrıca Hindistan ile Pakistan'ın ayrılmasına karşı çıkan Hindu yöneticiler, Keşmir'in Hindistan'a ilhakını ve Müslümanların da Hindistan'da uyum içinde yaşayabildiğini ve dolayısıyla Pakistan'ın ayrılmasının yanlış olduğunu göstermek istemektedir.²⁰

Pakistan, Keşmir'i kendisinin doğal bir parçası olarak görmekte ve dolayısıyla Keşmir konusunu kendi iç meselesi olarak değerlendirmektedir. Bu nedenle Hindistan'ın Keşmir'den çekilmesini ve yönetimin kendisine devredilmesini sağlayacak halk oylamasının yapılmasını talep etmektedir.²¹ Pakistan, özellikle nüfusun çoğunluğunun Müslüman olması ve kaynağı Hindistan'da bulunan Pencap (Beş Su) nehirlerinin önünün kesilmemesi için²², Keşmir'de Hindistan'ın hâkimiyet tesis etmesine karşı çıkmaktadır. Ancak Pakistan, Keşmir sorununun çözümünün Hindistan'la kurulacak diyalog ile mümkün olabileceğini belirtmektedir.²³

Çin, 1914 yılında İngiltere ile Tibet arasında imzalanan ve Hindistan-Tibet sınırını belirleyen²⁴ antlaşmada kendisine danışılmadığını; bu sınırın bölgedeki sosyal, siyasal, kültürel ve coğrafi gerçekler dikkate alınmadan çizildiğini ileri sürerek, 1962 yılında Hindistan'la girdiği savaşta Keşmir'in doğu kısmında yer alan Aksa-i Çin bölgesini işgal etmiştir. Çin açısından Keşmir'in doğusu stratejik bakımdan önem taşımaktadır. Çin işgali öncesi Tibet ve Keşmir'in Ladakh bölgesi, Hindistan için Çin'e karşı doğal bir set görevi görmekteydi. Öte yandan bu bölge Çin'in Güney'e doğru

²⁰ Türkaya ATAÖV, a.g.m. s.213.

²¹ Buna karşılık Hindistan demografik yapıyı değiştirerek Keşmir'i kendisine bağlamaya dönük adımlar atmaktadır. <http://www.islamdusuncesi.net/kesmir-ozgurluk-hareketi-107h.htm> Erişim tarihi: 24.08.2016

²² Hindistan'ın inşa edeceği barajlardan sonra, Pakistan'ın tarım sektörü için hayati önem taşıyan Pencap vadilerindeki tarım arazilerinin susuz kalma ihtimali Pakistan'ı endişelendirmektedir. Bu havzada bulunan Mangla barajı projesi de aynı çerçevede değerlendirilebilir. Kaynağı Hindistan'daki dağlarda bulunan nehirlerle verilen su miktarındaki azalma ve tarım üretimindeki düşüşün yanı sıra Pakistan'ın söz konusu nehirler üzerinde kurduğu elektrik santrallerini de olumsuz etkileyeceğinden özellikle kış aylarında bu ülkenin elektrik tedarik etme noktasında sıkıntı yaşanacağı kesindir.

Abbas KARAAĞAÇLI: "Pakistan-Hindistan İlişkileri ve Keşmir Meselesi",

<http://www.bilgesam.org/incele/80/pakistan-hindistan-iliskileri-ve-kesmir-meselesi> Erişim tarihi: 24.08.2016

²³ <http://www.trthaber.com/haber/dunya/kesmirin-cozumu-hindistan-ile-diyalogda-yatmakta-233859.html>

Erişim tarihi: 24.08.2016

²⁴ Fahir ARMAOĞLU, a.g.e., s.339.

yayılmasına imkân vermekteydi.²⁵ Çin Ladakh bölgesinin bir parçası olan Aksai Çin üzerinden, Tibet ve Sinkiang eyaletlerini birbirlerine karayoluyla bağlama fırsatını da elde etti.²⁶ Bu nedenle Çin, kontrol ettiği bölgenin denetimini elden bırakmak istememektedir.

Çin, Keşmir'in geleceği hakkında uzun süre herhangi bir tutum sergilememiştir. Sorunu, Pakistan ve Hindistan sorunu olarak görmeyi tercih etmiştir.²⁷ Zira Keşmir'in self determinasyon hakkının, Uygur bölgeleri ve Tibet üzerinde olumsuz etkiye sebep olacağını düşünmektedir.²⁸

Keşmirliiler ise, -BM kararlarının da öngördüğü şekilde- kendi gelecekleri ile ilgili kararları kendileri vermek istemektedir.²⁹ Keşmirliiler içerisinde Pakistan'a katılmayı uygun bulanlar olduğu gibi, bağımsız bir devlet olmayı isteyenler de bulunmaktadır. Son tahlilde, ister Pakistan yanlısı ister bağımsızlıkçı olsun Keşmir halkının ortak talebi, savaşın ve zulmün son bulmasıdır.

3. KEŞMİR SORUNUNDA BATI'NIN ROLÜ VE ETKİSİ

Batı'nın dünya egemenliği çerçevesinde günümüzdeki birçok sorunun kaynağı olduğuna, özellikle dönemin önde gelen emperyalist gücü İngiltere'nin Filistin, Keşmir ve Kıbrıs gibi uluslararası boyutları bulunan sorunların ortaya çıkmasına sebebiyet verdiğine raporumuzun giriş bölümünde temas etmiştik. Raporumuzun Keşmir'e yönelik olması hasebiyle, Batı'nın Keşmir sorununa doğrudan ya da dolaylı etkilerini önemli aktörler üzerinden değerlendirmek yerinde olacaktır.

Keşmir sorununun baş müsebbibi ve mimarının İngiltere olduğundan kuşku bulunmamaktadır. 2010-2016 yılları arasında Birleşik Krallık Başbakanlığı görevini yürüten David Cameron, Keşmir sorunu başta olmak üzere bugün dünyada yaşanmakta olan birçok sorunun arkasında İngiltere'nin bulunduğunu açık bir şekilde itiraf etmiştir.³⁰ İngiliz işgali sonrası Hindistan ile Pakistan'ı birbirinden ayıran anlaşma "etnik" düzlemde değil, "inanç" eksenli gerçekleşmiştir. Anlaşmaya göre Hindu nüfusun yoğun olduğu yerlerin Hindistan'a, Müslüman nüfusun yoğun olduğu yerlerinse Pakistan'a bırakılması kararlaştırılmıştır. Bu nedenle kara bağlantısı olmadığı halde nüfusun çoğu Müslüman olduğu için Bengal eyaleti, "Doğu Pakistan" adında bir eyalet olarak Pakistan'a bağlanmıştır. Ancak nüfusunun çoğunluğu Bengal eyaleti gibi Müslüman olan ve Pakistan'la 1.100 km sınırı bulunan Keşmir'in Pakistan'a bağlanmasına ya da bağımsız olmasına olanak tanınmamıştır. Keşmir'in

²⁵ Fahir ARMAOĞLU, a.g.e., s.339.

²⁶Hüseyin KORKMAZ: "Bölgesel Güvenlik Çıkması: Keşmir Sorunu", http://www.21yuzyildergisi.com/assets/uploads/tmp/bolgesel-guvenlik-cikmazi-kesmir_1380206949.5.doc Erişim tarihi: 24.08.2016

²⁷ Son dönemlerde Çin'in bu siyaseti terk ettiği, Keşmir konusunda aktif bir tutum takındığı gözlemlenmektedir.

<http://www.ogunhaber.com/dunya/cin-kesmir-bolgesinde-buyuk-bir-baraj-yapacak-554495h.html>

Erişim tarihi: 24.08.2016

²⁸ ERSOY, Ömer: "Keşmir Üzerinde(n) Güç Mücadelesi", [http://www.fikribeyan.net/2330_Kesmir-Uzerinde\(n\)-Guc-Mucadelesi.html](http://www.fikribeyan.net/2330_Kesmir-Uzerinde(n)-Guc-Mucadelesi.html) Erişim tarihi: 24.08.2016

²⁹ <http://www.islamdusuncesi.net/kesmir-ozgurluk-hareketi-107h.htm> Erişim tarihi: 24.08.2016

³⁰ <http://www.cnnturk.com/2011/dunya/04/06/ingiltere.basbakanindan.ilginc.itiraf/612354.0/index.html> Erişim tarihi: 24.08.2016

Hindistan'a katilmasını sağlayan antlaşmanın “fikir babası”, İngiltere'nin son Hindistan genel valisi Lord Mountbatten'dir. Böylelikle İngiltere, Keşmir halkının iradesini yok sayarak Pakistan ve Hindistan arasında ciddi bir gerilim hattının var olmasına yol açmıştır. Başka bir deyişle, sömürge olarak doğrudan yönetme olanağını yitirdiği Keşmir'i, “yönetilemez” bir durumda bırakmıştır.

Keşmir sorununun günümüze kadar devam etmesinde İngiltere'nin yanı sıra diğer Batılı ölkelerin de katkıları bulunmaktadır. Söz konusu ölkelerin Güney Asya'ya dönük emperyal stratejileri, sorunların bölgesel olmanın ötesine geçerek uluslararası bir mahiyet kazanmasına neden olmaktadır. Bu açıdan, ABD ve AB ölkelerinin Keşmir sorununa yönelik tutumları, “statükonun korunması” olarak değerlendirilebilir.

Doğrudan Sovyet tehlikesi ile karşı karşıya bulunmayan Pakistan, Keşmir sorunu dolayısıyla Soğuk Savaş döneminde Batı bloğu içerisinde yer almıř³¹ ve 1954'te SEATO (*Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı*)'ya, 1955'te ise Bağdat Paktı'na katılmıştır. Ayrıca Pakistan ABD ile ikili savunma antlaşmaları da imzalamış ve dönemsel olarak önemli ilişkiler geliştirilmiştir. Ancak 60 yıllık Pakistan-ABD ilişkilerinin en belirgin özelliği, uluslararası konjonktür ve bölgesel dinamiklerden oldukça yoğun bir şekilde etkilenmiş olmasıdır.³² ABD'nin Keşmir sorununa yönelik tutumu da, söz konusu çıkar merkezli ve konjonktüre bağlı yaklaşımlarının izlerini taşımaktadır.³³ Bu nedenle ABD, Keşmir sorununda dolaylı yöntemlerle Hindistan'a yakın durmuştur. 1965 Pakistan-Hindistan savaşında, Pakistan ile müttelik olmasına rağmen ABD, iki tarafa da silah ambargosu uygulayarak dolaylı yoldan Hindistan'a destek vermiştir. Zira Pakistan'ın silah temin edebileceği tek merkez ABD iken, Hindistan'ın bu hususta farklı alternatifleri olmuştur. Başka bir deyişle, Hindistan başka ölkeler vasıtasıyla ABD'den silah temin edebilmiştir.

AB ölkeleri de, ABD'ye benzer şekilde Keşmir sorununa çıkar eksenli yaklaşmaktadır. Özellikle Hindistan'ın AB ölkeleri için ekonomik olarak büyük bir pazar konumunda olması önem arz etmektedir. 1 milyarı aşkın nüfusuyla Hindistan'ın, son dönemlerde AB ölkeleri nezdinde ekonomik işbirliği yapılacak “stratejik ortak” olarak değerlendirildiği görölmektedir. Bu nedenle AB, Keşmir sorununda Hindistan'ın ileri sürdüğu argümanlara yakın durmakta ve insan hakları ihlallerini görmezden gelerek Keşmir'de yaptığı katliamları meşrulaştırmaktadır. Örneğin, 2013 yılında Almanya'nın Keşmir'de düzenlendiği konser etkinliği bu durumun önemli bir göstergesidir.³⁴

ABD ve AB'nin Keşmir sorununa yönelik tutumları, BM'nin -1948 yılından beri gündeminde bulunmasına rağmen- Hindistan'a yönelik adil bir yaptırım uygulamasını da olumsuz etkilemektedir. BM Güvenlik Konseyi, 1949-1952 yılları arasında art arda aldığı kararla Keşmir'in önce askerden arındırılmasını, ardından Jammu ve Keşmir'in nihai durumunun BM gözetiminde yapılacak plebisit

³¹ Rifat UÇAROL: *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, 4. Baskı, İstanbul 1995, s.735.

³² “Birbirine Yabancı İki Müttelik: ABD ve Pakistan”, *Analist Dergisi*, Aralık 2011.

³³ <http://www.analistdergisi.com/sayi/2011/12/birbirine-yabanci-iki-muttefik-abd-ve-pakistan> Erişim tarihi: 24.08.2016

³⁴ Osman Metin ÖZTÜRK: “Keşmir Sorunu ve Çin”, <http://ascmer.org/kesmir-sorunu-ve-cin/> Erişim tarihi: 24.08.2016

³⁴ <http://www.dw.com/en/german-concert-in-indian-kashmir-stays-controversial/a-1707422> Erişim tarihi: 24.08.2016

uygulanması neticesinde belirlenmesini öngörmüştür.³⁵ Ancak taraflar bu kararları kabul ettiği halde Hindistan, hiçbir zaman halk oylaması yapmaya yanaşmamış ve BM kararlarının güç sahipleri için “formalite”den ibaret olduğunu bir kez daha göstermiştir. Keşmir halkının iradesinin yok sayılması ve Hindistan tarafından askerî olarak işgal edilmesi karşısında BM, aldığı kararların gereklerinin yerine getirilmesini sağlayacak herhangi bir yaptırımında bulunmamıştır.³⁶

Batılı ülkelerin Keşmir sorununa yaklaşımlarının yanı sıra, Batı’nın İslâm coğrafyasındaki “ileri karakolu” olarak adlandırılabilir İsrail’in tutumunu da değerlendirmek gerekmektedir. 1948 yılında kurulan İsrail, Hindistan tarafında 1950 yılında resmen tanınmıştır. Ancak her ne kadar Hindistan yönetimi, İsrail’i kuruluşunun ilk yıllarında tanımış olsa da, diplomatik ilişkiler 1992 yılında başlamıştır. Hindistan’ın İsrail ile diplomatik ilişkilerini başlatmak için uzunca bir süre beklemesinin arka planında “Soğuk Savaş”ın konjonktürel yapısı bulunmaktaydı. Zira İsrail, Batı bloğundayken; Hindistan, SSCB’nin etki alanı altındaydı. Bunun yanı sıra Hindistan, İsrail ile iyi ilişkiler geliştirdiğinde ülkesindeki yüz milyonu aşkın Müslüman nüfusun tepkisini çekmekten endişe etmekteydi.³⁷ 1992 yılında başlayan İsrail-Hindistan ilişkilerinin “Arap Baharı” (2010) olarak adlandırılan süreçten sonra ivme kazandığı söylenebilir. Önceki süreçte Filistin’e destek veren bir imaj çizen Hindistan, “Arap Baharı” sonrası İsrail ile askerî alan başta olmak üzere ticaretten eğitime, tarımdan bilim ve teknolojiye, su ve enerjiden güvenliğe kadar geniş bir zeminde işbirliği gerçekleştirmektedir.³⁸ Hindistan, günümüzde İsrail’in en büyük silah alıcısı konumunda bulunmaktadır. İsrail, işgalci olarak Filistin üzerinde edindiği deneyimleri Hindistan ile paylaşmakta, Keşmir’de bulunan Hint askerlerini eğitmektedir. Ayrıca Hindistan, ABD’de etkin olan Yahudi lobilerinden de destek görmektedir.

4. TÜRKİYE’NİN KEŞMİR SİYASETİ

Türkiye, 1965 yılından itibaren Keşmir sorununa duyarlılık göstermekte ve Pakistan’ı destekler mahiyette bir duruş sergilemektedir. Ancak Pakistan’ı dost ve kardeş ülke olarak gören Türkiye, Hindistan ile de iyi ilişkiler geliştirme politikası gütmektedir. Bu nedenle Türkiye’nin Keşmir sorununa yaklaşımı, Güney Asya’nın iki önemli gücü olan Pakistan ve Hindistan arasında “denge siyaseti” izlemek olarak değerlendirilebilir.³⁹

³⁵ https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/belge/kr_19kesmir.pdf Erişim tarihi: 24.08.2016

³⁶ Ayrıca II. Dünya Savaşı sonrası güç dengelerini yansıtabilecek şekilde oluşturulan BM Güvenlik Konseyi’nin 5 daimi üyesinden biri olan Çin de, Keşmir hususunda veto hakkını kullanarak suretiyle kendi aleyhinde karar alınmasını engellemektedir.

³⁷ Dilek YİĞİT: “Arap Baharında Yeşeren İsrail-Hindistan İlişkileri”, <http://www.21yzyte.org/tr/arastirma/orta-dogu-ve-afrika-arastirmalari-merkezi/2016/04/08/8434/arak-baharinda-yeseren-israil-hindistan-iliskileri> Erişim tarihi: 24.08.2016

³⁸ http://www.hasturktv.com/israilde_gundem/3272.htm Erişim tarihi: 06.10.2016

³⁹ <http://www.sde.org.tr/tr/authordetail/guney-asya-acilimi-cumhurbaskani-abdullah-gulun-ziyareti/176>

1965 yılında gerçekleşen Pakistan-Hindistan savaşında Türkiye, Pakistan'a destek vereceğini açıklamıştır. Ancak Türkiye, Pakistan'ın Türkiye'den istediği 24 savaş uçağını -NATO amaçları için kullanılabilmesiyle- verememiştir. Bununla birlikte, Türkiye 5 milyon dolar değerinde başka çeşit askeri malzeme ve silahı Pakistan'a göndermiştir.⁴⁰

1994 yılında TBMM bünyesinde kurulan İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, Keşmir ile ilgili bir rapor hazırlamıştır. Rapor kapsamında Pakistan kontrolünde bulunan Azad-Keşmir bölgesi ziyaret edilmiş⁴¹ ve gerekli mercilerle çeşitli görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Raporda, Hindistan'ın gerçekleştirdiği insan hakları ihlallerine dikkat çekilmiş ve gerekli girişimlerde bulunulması gerektiği ifade edilmiştir.⁴²

Yakın dönemde ise Türkiye, Keşmir sorununa yönelik ilgisini devam ettirmiştir. 2012 yılında dönemin Dışişleri Bakanı olan Ahmet Davutoğlu, BM Genel Kurulu 67. dönem toplantıları kapsamında bulunduğu New York'ta İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) Jammu Keşmir Temas Grubu'nun toplantısına da katılmıştır. Keşmir'deki insani duruma dikkati çeken Davutoğlu, temel hak ve özgürlüklerin korunmasının önemine değinmiştir. Davutoğlu, Hindistan ve Pakistan arasındaki diyalogu ve bu konuda İİT'nin çabalarını desteklediklerini dile getirmiştir.⁴³

Ağustos 2016 tarihinde Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Pakistan'ı ziyareti sırasında Türkiye'nin Pakistan'ın Keşmir sorunu ile ilgili pozisyonunu tam olarak desteklediğini, sorunun diyaloga çözülmesi gerektiğine inandığını ve BM Genel Sekreteri'nden Hindistan'ın Keşmir'deki insan hakları ihlallerini araştırmak üzere bir araştırma grubu göndermesini talep ettiğini belirtmiştir.⁴⁴

Son olarak Eylül 2016'da Türkiye, İslam İşbirliği Teşkilatı BM Daimi Temas Grubu'nun Keşmir sorunu üzerine yaptığı toplantıda, Azerbaycan ile birlikte Pakistan'ın Keşmir'deki duruşuna tam destek verdiğini beyan etmiş ve İslam İşbirliği Teşkilatı'ndan Hindistan işgali altında bulunan Keşmir'deki insan hakları konusunda duyarlı olmasını talep etmiştir.⁴⁵

⁴⁰ Fahir ARMAOĞLU, **a.g.e.**, s.337.

⁴¹ Komisyon, raporun tek yanlı olmaması ve sağlıklı olabilmesi için Hindistan bölgesindeki Jammu-Keşmir'de de incelemeler yapmak istediğini Hindistan yönetimine bildirmiştir. Ancak Hindistan yönetimi herhangi bir görüş bildirmediğinden inceleme yapılamamıştır.

⁴² https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/belge/kr_19kesmir.pdf

⁴³ <https://www.akparti.org.tr/site/haberler/bm-genel-kurulu-67inci-donem-toplantilari/31611#1>

⁴⁴ <http://indianexpress.com/article/world/world-news/turkey-backs-pakistans-stance-on-sending-team-to-probe-human-rights-violation-in-kashmir-2949887/>

⁴⁵ <http://www.thehindu.com/news/national/jammu-and-kashmir-crisis-oic-meet-on-kashmir-finds-support-from-turkey-azerbaijan/article9130768.ece>

5. KEŞMİR'DE GÜNCEL DURUM

Keşmir günümüzde üçe bölünmüş durumdadır. Keşmir topraklarının % 45'i "Jammu Keşmir" adıyla Hindistan'ın işgali altında bulunmaktadır. %35'lik bölümü, "Azad Keşmir" ve "Gilgit-Baltistan" adlarıyla Pakistan'ın kontrolündedir. Geri kalan % 20'lik bölümü ise, "Aksai Çin" ismiyle Çin tarafından kontrol altında tutulmaktadır.

Hindistan, 1989 yılında Keşmir halkı tarafından gerçekleştirilen protesto gösterilerine karşılık, ordusunun önemli bir bölümünü Keşmir'e sevk ederek sıkıyönetim ilan etmiştir. Söz konusu tarihten günümüze kadar Keşmir'in önemli bir bölümünde fiilî olarak Hindistan işgali bulunmaktadır. Hindistan'ın işgali altında bulunan Keşmirli Müslümanlar, siyasi, sosyal ve askerî olmak üzere birçok alanda faaliyet yürütmektedir.

Keşmir'de Müslümanların kurduğu siyasi partiler, genellikle bağımsızlık amacını zamana yayılmış bir hedef olarak korumakla birlikte⁴⁶, kimi siyasi partiler Hindistan hükümeti ve siyasi partileriyle ilişkiler de geliştirmiştir. Keşmir'de 2014 Aralık ayında yapılan seçimlerde en çok sandalyeyi Müslümanların partilerinden "Halkın Demokratik Partisi" (PDP) kazanmıştır. PDP, Hindistan'da iktidarda olan Hint milliyetçisi Modi'nin "Hint Halk Partisi" (BJP) ile koalisyon kurmuştur.⁴⁷ Buna mukabil Keşmir'deki sivil toplum kuruluşları bağımsızlığı doğrudan savunmaktadır. Ayrıca Keşmir'in bağımsızlığı için mücadele eden silahlı gruplar da bulunmaktadır.

5.1. Jammu Keşmir'de Müslüman Siyasi Partiler

Hindistan işgalindeki Jammu Keşmir'de legal olarak faaliyet yürüten dört Müslüman⁴⁸ parti bulunmaktadır:

1) **Jammu-Keşmir Demokratik Halk Partisi (The Jammu and Kashmir People's Democratic Party (PDP))**: 1999'da Müfti Muhammed Seyyid (Mufti Mohammed Sayeed) tarafından kurulmuştur. Keşmir için otonomdan daha güçlü bir kendini yönetme yapısını savunan laik sağ bir partidir. Kurucu lider Müfti Muhammed'in kızı Mehbuba Müfti (Mehbooba Mufti)'nin liderliğinde siyaset yapan parti, 87 kişilik Jammu Keşmir Meclisi'nde 28 sandalye kazanarak 2014 genel seçimlerinin galipleri arasında yer almıştır.⁴⁹ PDP, halen Hindistan'ın iktidar partisi ile koalisyon içinde Jammu-Keşmir'i yönetmektedir. Genel Başkanı Mehbuba Müfti, Keşmir'in başbakanıdır.⁵⁰

2) **Jammu-Keşmir Demokratik Özgürlük Partisi (Jammu and Kashmir Democratic Freedom Party (JKDFP))**: Bağımsız bir Jammu-Keşmir devleti için mücadele eden ve İslâmî

⁴⁶ Sandhya WILHELM: **Can India Give Up Kashmir: An Option or a Risk?**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Georgetown University Washington, D.C., 11/18/2010.

⁴⁷ <http://www.dunyabulteni.net/kesmir/323723/kesmirde-musulmanlarla-modinin-partisi-koalisyonda> Erişim tarihi: 06.10.2016

⁴⁸ Keşmir'de Hindular ise, genellikle Hindistan'ın merkez büyük partileri içinde siyaset yapmaktadırlar. 2014 genel seçimlerinde Hindistan Ulusal Kongre Partisi (The Indian National Congress (INC) 12 sandalye, Hindistan mevcut iktidar partisi The Bharatiya Janata Party (BJP) ise 25 sandalye kazanmıştır. (<http://zeenews.india.com/assembly-elections-2014/jammu-kashmir-results> Erişim tarihi: 06.10.2016) BJP halen, Keşmir'de koalisyon ortağıdır.

⁴⁹ <http://zeenews.india.com/assembly-elections-2014/jammu-kashmir-results> Erişim tarihi: 06.10.2016

⁵⁰ <https://twitter.com/jkdpdp> Erişim tarihi: 06.10.2016

kimliğiyle öne çıkan bir siyasi partidir. 2014 seçimlerini boykot etmiştir. 1998’de Haşim Kureşî (Hashim Qureshi) ve Şahpir Ahmed Şah (Shabir Ahmad Shah) tarafından kurulmuştur. Hedeflerinde İslâmî taleplerinden çok Jammu-Keşmir sorunu üzerinde odaklanan partinin şu anki genel başkanı Şahpir Ahmed Şah, Temmuz 2014’ten bu yana polis gözetimi altında tutulmaktadır. Şahpir Ahmed Şah, 6 Ekim’de yayımlanan Kerbela olayları yıldönümü mesajında Sünni ve Şii Müslümanlara birlikte hareket edip emperyalizmle mücadele etme çağrısında bulunmuştur.⁵¹

Partinin Genel Sekreteri Mevlana Abdullah Tari (Molana Abdullah Tari) de, 5 Ekim’deki demecinde Seyyide Asiya Andrbai (Syeda Asiya Andrabi)’nin Jammu-Keşmir kadını için rol model olduğunu beyan edip Hindistan güçlerince tutuklanmasını protesto etmiştir.⁵² 1987’den beri İslâmî ve bağımsız bir Keşmir için mücadele eden Dukhtaran-e-Millat (Milletin Kızları) hareketinin lideri Seyyide Asiya Andrbai, Jammu Keşmir’in önemli Müslüman kadın şahsiyetlerindedir. Seyyide Asiya Andrbai, 4 Ekim’de Pakistan bayrağını taşıdığı ve radikal gruplarla ilişkisi olduğu iddiasıyla Hindistan güçleri tarafından tutuklanmıştır.⁵³ Cemaati İslâmî çizgisine yakın olan Seyyide Asiya, IŞİD’le bağlantısı olduğu iddialarını reddetmiş ve IŞİD’in gayri İslâmî bir yapılanma olduğunu beyan etmiştir.⁵⁴

3) Hürriyet Konferansı Birliği (The All Parties Hurriyat Conference (APHC)- Tehreek-e-Hurriyat Jammu Kashmir: Hindistan Cemaat-i İslâmî önderlerinden 1929 doğumlu Seyyid Ali Şah Geylanî (Syed Ali Shah Geelani)⁵⁵ tarafından 2004’te kurulan önemli bir siyasi partidir. Jammu-Keşmir’in bağımsız bir İslâmî devlet olması için mücadele etmektedir. Parti 2014 genel seçimlerini boykot etmiştir.⁵⁶

4) Jammu Keşmir Ulusal Kongresi (Jammu and Kashmir National Conference (J&KNC): Keşmir mücadelesinin önemli isimlerinden Şeyh Muhammed Abdullah (Sheikh Mohammad Abdullah)’ın oğlu Dr. Faruk Abdullah (Dr. Farooq Abdullah)’ın liderliğindeki parti Keşmir’in özerkliği için mücadele eden bir partidir. Keşmir’in tarihinde önemli bir yere sahip olan parti, İslâmî ve laik şahsiyetlerin partiden ayrılması ile zamanla güç kaybına uğramıştır, bugün kendisini Jammu-Keşmir Demokratik Halk Partisi ile birlikte Keşmir’in laik cephesi içinde görmektedir.⁵⁷

5.2. Jammu Keşmir’de Müslüman İlegal Yapılar

Hindistan işgali altında bulunan Jammu Keşmir’de legal olarak faaliyet yürüten Müslüman siyasi partilerin yanı sıra, 1989 yılından beri silahlı mücadele yöntemini benimseyen illegal direniş

⁵¹ <http://www.jkdfp.org/index.php> Erişim tarihi: 06.10.2016

⁵² <http://www.jkdfp.org/index.php> Erişim tarihi: 06.10.2016

⁵³ http://zeenews.india.com/news/india/asiya-andrabi-separatist-leader-held-in-kashmir_1936684.html Erişim tarihi: 06.10.2016

⁵⁴ http://www.hindustantimes.com/punjab/dukhtaran-e-millat-chief-asiya-andrabi-denies-isis-links/story_uSQaI3tGwRuMcn9g6Q00tL.html Erişim tarihi: 06.10.2016

⁵⁵ <https://twitter.com/sageelani> Erişim tarihi: 06.10.2016

⁵⁶ <http://www.hurriyatconference.com/Default.aspx?JgBEAHUAcbBhAHQAaQBvAG4APQBIAG8AbQBIAC4AYQBzAHAeAAuAGMABwBtAHAAbwB1AG4AZAAtADEA-Men6> Erişim tarihi: 06.10.2016

⁵⁷ <http://www.jknc.in/Default.aspx> Erişim tarihi: 06.10.2016

grupları da bulunmaktadır. Günümüzde Hindistan işgaline karşı silahlı mücadele veren gruplar şunlardır:

1) **Hizbu'l-Mücahidin (Hizb-ul-Mujahideen)**: Keşmir'de silahlı mücadele veren en önemli gruptur. 1989'da Muhammed Ehsen Dâr (Mohammad Ahsan Dar) tarafından kurulan hareket, Muhammed Ehsen Dâr'ın 2009'da Hindistan güçlerince tutuklanmasıyla⁵⁸ mücadelesini Cemaat-i İslamî kökenli Seyyid Selahaddin (Syed Salahuddin) liderliğinde sürdürmektedir.⁵⁹ Partinin önemli isimlerinden Burhan Muzaffer Wanî, Hindistan güçleri tarafından bu yıl Temmuz ayında katledilmiştir.⁶⁰ Eylül ayında Seyyid Selahaddin bu konuda verdiği bir demeçte, Keşmir'in kurtuluşu için legal ve barışçıl bir yolun bulunmadığını açıklamış, cihadın kararlılıkla sürdürüleceğini ifade etmiştir.⁶¹

2) **Ceyş-e- Muhammed (Jaish-e-Mohammed)**: Keşmir'in Pakistan'la birleşmesi için faaliyet yürüttüğü iddia edilse de Ceyş-e- Muhammed, Pakistan tarafından da yasadışı olarak kabul edilmiş ve lideri Mevlana Mesud Ezher (Maulana Masood Azhar) bu yıl ocak ayında Pakistan'da tutuklanmıştır.⁶²

3) **Leşker-e-Tayyibe (Lashkar-e-Taiba)**: Pakistan'da Cemaat'ü-Dava (Jama'at-ud-Da'wah) lideri Profesör Hafız Muhammed Said (Hafız Muhammad Saeed) tarafından kurulan (1987) grup, Pakistan'da geniş bir kitleye ulaştıktan sonra 1994'te silahlı kanadını kurmuş ve Keşmir'de silahlı mücadele vermeye başlamıştır. 2002'de Pakistan hükümeti tarafından illegal ilan edilen grup, Hindistan'ın Mumbai kentinde 2008'de düzenlenen ve 147 kişinin öldürülmesiyle neticelenen olaydan sorumlu tutulmuş, bu olaydan sonra adı sıkça anılmıştır.⁶³ Grup, El-Kaide'ye yakın olarak bilinmektedir. Hafız Muhammed, ABD tarafından Mumbai olayı ile ilgili olarak en çok arananlar listesinde olduğu halde halen Pakistan'da yaşamaktadır.⁶⁴

5.3. Hindistan'da Modi Hükümeti'nin İktidara Gelmesi

Hindistan'da 2014'te yapılan seçimlerde radikal milliyetçi Narendra Modi liderliğindeki Hint Halk Partisi (Bharatiya Janata Party (BJP) iktidara gelmiştir. Modi, 2002 yılında başbakanı olduğu Gujarat eyaletinde Müslümanlara yönelik katliamdan sorumlu tutulmaktadır.⁶⁵ Gujarat, Hindistan'ın batısında Müslümanların yoğun olarak yaşadığı bir eyalettir. Bir trende çıkan ve 58 kişinin diri diri

⁵⁸ <http://www.ipcs.org/article/jammu-kashmir/mohammad-ahsan-dars-arrest-end-of-the-road-for-hizbul-2780.html> Erişim tarihi: 06.10.2016

⁵⁹ <http://hizbmedia.org/Thefounder.php>

⁶⁰ <http://www.thehindu.com/news/national/other-states/burhan-wani-kashmir-valleys-most-wanted-militant-commander-killed/article8824756.ece> Erişim tarihi: 06.10.2016

⁶¹ <http://indianexpress.com/article/india/india-news-india/hizbul-mujahideen-chief-syed-salahuddin-threatens-to-turn-valley-graveyard-for-armed-forces-report-3012696/> Erişim tarihi: 06.10.2016

⁶² <http://www.globalsecurity.org/military/world/para/jem.htm> Erişim tarihi: 06.10.2016

⁶³ http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/3181925.stm Erişim tarihi: 06.10.2016

⁶⁴ http://www.business-standard.com/article/politics/who-is-hafiz-saeed-know-10-hard-facts-about-him-113081000304_1.html Erişim tarihi: 06.10.2016

⁶⁵ <http://www.dunyabulteni.net/haber/296362/hindu-liderin-karanlik-gecmisinde-musulman-katliami> Erişim tarihi: 06.10.2016

yanarak can verdiği yangının Müslümanlar tarafından planlandığı ve gerçekleştirdiği iddialarının yayılması üzerine, kısa süre içinde 2 bine yakın Müslüman öldürülmüş, 150 bin Müslüman evlerinden zorla çıkartılıp sürülmüştür. Anne-babalara çocuklarının gözlerinin önünde şiddet uygulanmış, kız çocuklarına ve kadınlara her türlü acımasızca şiddet -çırılçiplak soyma, tecavüz etme, diri diri yakmak vs.- tam bir vahşet yaşatılmış ve çeşitli insanlık suçları işlenmiştir.⁶⁶

Modi'nin iktidara gelmesiyle Hindistan'da iki önemli husus gündemde yerine almaya başlamıştır. Bu hususlar, neoliberalleşme ve safranizasyon⁶⁷ unsurlarıdır.⁶⁸ Bu politikaların ülkeye ciddi yansımaları olmaktadır. Modi hükümeti, Hindistan'da ders kitaplarının Hindu milliyetçi motiflerle yeniden yazılması gerektiğini savunmaktadır. Bu durum ülkede yaşayan Müslümanların tepkisini çekmektedir.

Narendra Modi'nin Keşmir konusunda gizli bir ajandası olduğu uzun zamandır dile getirilmektedir.⁶⁹ Bu gizli ajanda kapsamında, Keşmir'in statüsünü belirleyen Hindistan Anayasası'nın 370'inci maddesinin değiştirilmesi yönünde bir niyet olduğu ileri sürülmektedir. Federal bir yapıya sahip olan ve eyaletlerden oluşan Hindistan'ın Anayasası'nın 370'inci maddesi, Keşmir'i diğer eyaletlerden ayırmaktadır. Bu maddeye göre, diğer Hindistan vatandaşları Keşmir'de mülkiyet edinmemektedir. Keşmir'in demografik yapısının değiştirilmesine yönelik girişimler dikkate alındığında, Modi'nin Keşmir'de Müslümanları azınlık konumuna düşürmeye çalıştığı görülmektedir. Ancak tüm bu çabalara rağmen Keşmir'deki Müslüman nüfusun hızla artmaya devam ettiği belirtilmektedir.

Modi'nin iktidara gelmesiyle İsrail-Hindistan arasındaki ilişkiler, önceki dönemlerle mukayese edilmeyecek düzeyde ivme kazanmıştır. Zira Hindistan, yakın döneme kadar Filistin'i destekleyen bir profil çizmiştir. Ancak "Arap Baharı" sürecinde iki ülke, İslamî hareketlerin yükselme ihtimali karşısında "ortak tehdit ve çıkarlar" ekseninde yakınlaşmaya başlamışlardır.⁷⁰

Keşmirlilerin Hindistan işgali altında gördüğü zulümler ve gerçekleştirilen hak ihlalleri, yeterli düzeyde gündem olamamaktadır. Hindistan işgaline karşı direnen ve kendi geleceklerini özgür iradeleriyle şekillendirmek isteyen Keşmirliler, "terörist" olarak nitelendirilmektedir. Halkın hak talepleri engellemekte ve gösteri yapılmasına izin verilmemektedir.⁷¹ Örneğin, 2015 yılının Ocak

⁶⁶ Yasemin İNCEOĞLU: "Hindistan'ın Ötekileri: Müslümanlar", <http://t24.com.tr/haber/hindistanin-otekileri-muslumanlar.254698> Erişim tarihi: 06.10.2016

⁶⁷ Hindu münzevilerin giydiği safran rengi kıyafetlerden ilham alınarak türetilmiş bir terim olan "safranizasyon" (Safranlaşma), Hindistan'da siyasette ve gündelik hayatta Hinduizm'in etkin hale gelme sürecini adlandırmak için kullanılmaktadır.

⁶⁸ Ateş USLU: "Hindistan'da Modi Hükümetinin İlk Ayları: Neoliberalleşme ve Safranizasyon", <http://baslangicdergi.org/hindistanda-modi-hukümetinin-ilk-aylari-neoliberallesme-ve-safranizasyon-ates-uslu/> Erişim tarihi: 06.10.2016

⁶⁹ <http://www.dunyabulteni.net/kesmir/323723/kesmirde-muslumanlarla-modinin-partisi-koalisyonda> Erişim tarihi: 06.10.2016

⁷⁰ <http://www.dunyabulteni.net/haber/317635/hindistan-filistinden-destegini-cekip-israile-yanasiyor> Erişim tarihi: 06.10.2016

⁷¹ <http://tr.euronews.com/2015/05/21/kesmir-de-bagimsizlik-yanlisi-gruplarin-yuruyusune-izin-verilmedi> Erişim tarihi: 06.10.2016

ayında, Charlie Hebdo tarafından, Hz. Muhammed'e yapılan çirkin saldırıyı protesto etmek isteyen Keşmirli, Hint polisi tarafından engellenmiştir.⁷² Keşmirli Müslümanlar ibadetlerini de yeterince yerine getirememektedir. Polis, kurban bayramında kurban ibadetini yerine getirmek isteyen Müslümanlara, bayram sabahında bile müdahale edebilmektedir.⁷³

5.4. Keşmir'de Yaşanan Hak İhlalleri

Keşmir'de uygulanan Terörist ve Yıkıcı Faaliyetler (Önleme) Yasası, Ulusal Güvenlik Yasası, Jammu ve Keşmir Kamu Güvenliği Yasası, Silahlı Kuvvetler Özel Yetkiler Yasası gibi özel yasalarla temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği; mahkemeye çıkarılmaksızın tutukluluk sürelerinin aşırı uzunluğu (bir yıla kadar), geniş yorumlara açık, belirsiz faaliyetlerin suç olarak nitelendirildiği, güvenlik kuvvetlerinin çok geniş yetkilerle donatıldığı, bu yasaların uygulanması sonucunda 50.000 kadar insanın mahkemeye çıkarılmaksızın cezaevlerinde tutulduğu, 17.000 kadar gencin kayıp olduğu ve cezaevlerinde gözetim merkezlerinde tutulduğu, işkence ve kötü muamelenin yaygınlaştığı ve sorumluların cezasız kaldığı, bölgede yaşayanların büyük bir baskı altında tutulduğu ifade edilmektedir.⁷⁴

Hindistan basını ise, Keşmir'le ilgili haberleri bütünüyle taraflı bir şekilde, Pakistan aleyhinde ve Hindistan'ın yaptığı insan hakları ihlallerini görmezden gelerek vermekte, Keşmirliye yapılan zulme destek çıkmaktadır.⁷⁵

İnsan hakları örgütlerinin ve çeşitli birliklerin Keşmir'de yaşanan insanlık dramını belgeleyen raporları da görmezden gelinmektedir. “*Kayıp Kişilerin Aileleri Birliği*” adlı yerel bir grup, Nisan 2008'de Keşmir'i Pakistan ile Hindistan arasında ikiye bölen hattın yakınlarındaki Uri şehrinde işkenceye uğrayan ya da gözaltında kaybolan kişilere ait olduğu düşünülen bine yakın isimsiz mezar ortaya çıkarmıştır.⁷⁶ 2011 yılında ise Keşmir İnsan Hakları Komisyonu, 3 yıl süren bir çalışmanın ardından, kimsesizler mezarlığında aralarında sivillerin de olduğu 2156 ceset tespit etmiştir.⁷⁷

Eylül 2015'te Jammu Keşmir Sivil Toplum Koalisyonu tarafından hazırlanan 800 sayfalık raporda ise, 172 kayıp vakası, 1080 yargısız infaz listelenmiştir. Yine aynı raporda, 333 belge ile 972 insan hakları ihlali zanlısı hakkında bilgi verilirken, yargısız infazları gerçekleştiren 161 milis, 464 ordu personeli, 158 Jammu Keşmir polisi ve 189 silahlı hükümet personelinin de ismi yer almıştır. Koalisyon program koordinatörü Hindistan'ın üst düzey subaylarının bu suçlarla ilgili tam bilgi sahibi olduğunu söylemiştir.⁷⁸ Yeni Delhi merkezli Asya İnsan Hakları Merkezi (ACHR) tarafından

⁷² <http://www.dunyabulteni.net/kesmir-igsawal/320427/kesmirdeki-charlie-hebdo-eylemlerine-mudahale> Erişim tarihi: 06.10.2016

⁷³ <http://www.sabah.com.tr/dunya/2015/09/26/kesmirde-inek-kesme-isyani> Erişim tarihi: 06.10.2016

⁷⁴ https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/belge/kr_19kesmir.pdf Erişim tarihi: 06.10.2016

⁷⁵ <http://t24.com.tr/haber/hindistan-medyasi-kesmir-sorununa-nasil-yer-veriyor,254091> Erişim tarihi: 06.10.2016

⁷⁶ <http://www.ilkehaberajansi.com.tr/haber/kesmirde-bin-isimsiz-mezar-ortaya-cikarildi.html> Erişim tarihi: 06.10.2016

⁷⁷ <http://www.ilkehaberajansi.com.tr/haber/kesmirde-katliam-izleri.html> Erişim tarihi: 06.10.2016

⁷⁸ <http://www.dunyabulteni.net/haber/340339/hindistan-kesmirdeki-suclarini-ortuyor> Erişim tarihi: 06.10.2016

yayımlanan raporda, son on yıl içinde 1.504 kişinin polis gözetimindeyken, 12 bin 727'sinin ise tutuklandıktan sonra öldüğü kaydedilmiştir.⁷⁹

Mahkemeler de, Keşmirli'lere yapılan hak ihlallerini görmezden gelmektedir. Ülkedeki bombalı saldırılar sonucu suçsuz birçok genç, -özellikle Maharashtra, Gujarat, Madhya Pradesh, Andra Pradesh ve Rajasthan olmak üzere bazı eyaletlerde- yasaları ihlal eden polisler tarafından uzun süre gözaltında tutulmakta, ailelerine haber verilmemekte, kendilerine işkence edilmekte, işlemedikleri suçları zorla kabul edip boş kâğıtları imzalamak zorunda kalmaktadır. Barolar Birliği ise, polis tarafından suçlanan bu gençlerin avukat tutmalarına engel olmaktadır. Gençlerin çoğu sonuç olarak masum bulunsa bile, yaşam ve itibarlarını geri kazanmak için herhangi bir tazminattan yararlanamamakta, polis tarafından fişlendikleri için "potansiyel şüpheli" olarak damgalanmaktadır.⁸⁰

Bölge halkı, kaybettikleri yakınları için yas merasimi ve benzeri etkinlikleri bile düzenleyememektedir. Bunun yanı sıra, "yarı dul" tabiri, kocaları Hindistan tarafından yasadışı tutuklamalarla kaçırılan ve bir daha haber alınamayan Keşmirli kadınlar için kullanılan bir tabir olarak yaygınlaşmaktadır. Bu kadınlar kocalarının "sağ mı yoksa ölü mü" olduğunu bilmemektedir.⁸¹

Özdeyişle, Keşmir halkı Hindistan işgali altında oldukça zor şartlar altında yaşam mücadelesi vermektedir. Keşmirli'lilerin her türlü itiraz etme ve insani talepte bulunma hakkı, Hint yönetimi tarafından kısıtlanmaktadır. Ayrıca Hindistan'ın işgalci İsrail'e benzer bir şekilde "yerleşim yerleri" inşa ederek Keşmir'deki demografik yapıyı lehine çevirme amaçlı girişimleri de bulunmaktadır.⁸² Keşmirli liderlere göre, söz konusu politikalar bölge halkının Yeni Delhi'ye karşı kin ve nefretini her geçen gün daha fazla tırmandırmaktadır.⁸³

5.5. Keşmir'de Yaşanan Son Olaylar

Halen Müslüman-Hindu koalisyonu ile yönetilen Jammu Keşmir'de Müslümanların siyasi ve silahlı mücadelesi devam etmekte; Hindistan devleti, bu mücadeleyi tutuklamalar ve suikastlarla bastırmaya çalışmaktadır. Son olarak 8 Temmuz 2016'da, Hizbu'l-Mücadihidin (Hizb-ul-Mujahideen) hareketinin genç isimlerinden 22 yaşındaki Burhan Muzaffer Wanî, Hindistan güçleri tarafından katledilmiştir. Bu durum, Hindistan tarafından büyük bir sevinçle karşılanmıştır.⁸⁴

⁷⁹ <http://www.dunyabulteni.net/gunun-haberleri/184803/hindistanda-binlerce-kisi-iskenceyle-olduruldu> Erişim tarihi: 06.10.2016

⁸⁰ Yasemin İNCEOĞLU: "Hindistan'ın Ötekileri: Müslümanlar", <http://t24.com.tr/haber/hindistanin-otekileri-muslumanlar.254698> Erişim tarihi: 06.10.2016

⁸¹ <http://www.timeturk.com/hindistan-in-bitmeyen-zulmu-ve-kesmir-in-yari-dul-kadinlari/haber-138908> Erişim tarihi: 06.10.2016

⁸² <http://www.dogruhaber.com.tr/haber/40150-kesmirde-yahudi-yerlesim-planlari/> Erişim tarihi: 06.10.2016

⁸³ <http://parstoday.com/tr/radio/world-i29668>

⁸⁴ <http://www.thehindu.com/news/national/other-states/burhan-wani-kashmir-valleys-most-wanted-militant-commander-killed/article8824756.ece> Erişim tarihi: 06.10.2016

Burhan Wanî, gençliği, sosyal medyayı kullanma becerisi, ailesi ve cihada katılma hikâyesi ile yeni nesil mücahitler için simge hâline gelmiş bulunmaktadır.⁸⁵ Pakistan Wanî'yi şehid ilan ederken, Hindistan Wanî'nin terörist olduğunu ileri sürmektedir. Hindistan'ın Wanî'yi katletmesi, barış görüşmelerini de sekteye uğratmıştır.⁸⁶

Wanî'nin Güney Keşmir'deki memleketi Tral'da yapılan cenaze merasimine, Hindistan kuvvetlerinin yasaklama ve şehrin giriş çıkışlarını kapatma girişimlerine rağmen büyük bir kalabalık iştirak etmiştir. Söz konusu olaydan sonra gerilim had safhaya yükselmiş, on binlerce Keşmirli Hindistan'ı protesto etmek için sokaklara dökülmüştür. Hindistan güvenlik güçleri ise, biber gazı ve gerçek mermi kullanarak sivil halka müdahale etmiştir.⁸⁷ Olayların başladığı günden bugüne kadar 100'e yakın Keşmirli katledilirken 3 binden fazla kişi ise yaralanmıştır.⁸⁸ Ayrıca Hindistan olayların duyulmasını önlemek için telefon hatlarını, mobil interneti⁸⁹ ve bazı bölgelerde elektriği kesmiş⁹⁰, süresiz sokağa çıkma yasağı ilan etmiş⁹¹, merkez camilerde ibadeti yasaklamıştır.⁹²

Keşmir'in önemli kadın mücadelelerinden Seyyide Asiya Andrabi (Syeda Asiya Andrabi) de, esasen 4 Ekim'de Burhan Wanî'nin katledilmesi sonrası yaşanan protestolarla ilgili olsa da, Hindistan güçleri tarafından Pakistan bayrağını taşıdığı ve radikal gruplarla ilişkisi olduğu gerekçesiyle tutuklanmıştır. Seyyide Asiya'nın tutuklanması Keşmir halkı ve siyasi partiler tarafından protesto edilmektedir.⁹³ Seyyide Asiya, Burhan Wanî ile ilgili protesto olaylarının başladığı Temmuz ayından bu yana tutuklanan en önemli Müslüman siyasetçi olarak kabul edilmektedir.⁹⁴

Keşmir halkıyla dayanışma amacıyla ilan edilen "Kara Gün" (20 Temmuz) dolayısıyla Pakistan'ın Ankara Büyükelçiliğinde düzenlenen etkinlikte konuşan Pakistan'ın Ankara Büyükelçisi Sohail Mahmood, "70 gencin kalıcı olarak kör edildiğini, Hindistan güçlerinin yaşlı, kadın ve çocuk

⁸⁵ <http://economictimes.indiatimes.com/news/politics-and-nation/terrorist-or-insurgent-or-militant-burhan-wani-was-an-icon/articleshow/53691444.cm> Erişim tarihi: 06.10.2016

⁸⁶ <http://www.dunyabulteni.net/ortadogu/372597/hindistan-pakistan-baris-gorusmelerine-wani-molasi> Erişim tarihi: 06.10.2016

⁸⁷ Wanî'nin katledilmesi sonrası devam eden gösteriler sırasında (7 Ekim), 12 yaşındaki Cüneyd Akhoon (Junaid Akhoon) Hindistan askerlerince katledilmiş, Cüneyd'in cenaze töreninde Keşmir Müslümanlarına Hindistan askerlerince ateş açılmış, bu olayda çok sayıda Müslüman yaralanmıştır. (<http://www.kashmir.today/killing-12-year-old-junaid-heartbreaking-horrific-nc>) Erişim tarihi: 06.10.2016

⁸⁸ <http://aa.com.tr/tr/dunya/hindistan-pakistan-sinirinda-gerginlik/656266> Erişim tarihi: 06.10.2016. Pakistan Hükümetine göre ise bu olaylarda hayatını kaybedenlerin sayısı 115'i, yaralananların sayısını ise 15 bini bulmuş, bunlardan çok sayıda kişi kullanılan silahların türü yüzünden gözünü kaybetmiştir. (<http://dunyanews.tv/en/Pakistan/356206-Junaid-Ahmads-martyrdom-worst-example-of-Indian-a>) Erişim tarihi: 06.10.2016

⁸⁹ Hindistan hükümetinin sansür uygulamalarının yanı sıra ABD merkezli sosyal paylaşım sitesi "facebook" da, Keşmirli Müslümanların yaşanan olaylara dair yaptıkları paylaşımları sansürlemekle suçlanmaktadır. <http://www.dunyabulteni.net/haberler/371491/facebooktan-kesmir-sansuru> Erişim tarihi: 06.10.2016

⁹⁰ <http://www.dunyabulteni.net/manset/374113/kesmire-siddet-mevsimi-bir-kez-daha-geldi> Erişim tarihi: 06.10.2016

⁹¹ <http://www.dunyabulteni.net/haberler/371685/pakistanda-kesmir-protestosu> Erişim tarihi: 06.10.2016

⁹² <http://www.trthaber.com/haber/dunya/cammu-kesmir-bolgesinde-sokaga-cikma-yasagi-261161.html> Erişim tarihi: 06.10.2016

⁹³ http://zeenews.india.com/news/india/asiya-andrabi-separatist-leader-held-in-kashmir_1936684.html Erişim tarihi: 06.10.2016

⁹⁴ <http://www.thehindu.com/news/national/other-states/woman-separatist-leader-asiya-andrabi-arrested/article9185005.ece> Erişim tarihi: 06.10.2016

demedi saldırdığını” belirtmiştir.⁹⁵ Keşmir’de iktidar partisine (PDP) mensup bir milletvekili de, “Keşmir’de son aylarda yaşananların Nazileri gölgede bıraktığını” ifade ederek istifa etmiştir.⁹⁶

Hindistan’ın Wanî’yi katletmesi ve sivil halka ateş açmasına mukabil Keşmir’deki bağımsızlık yanlısı direnişçi gruplardan Ceyşü’l Muhammed, Hindistan’ın Uri askeri üssüne yönelik bir saldırı düzenlemiştir.⁹⁷ Saldırıda 20’ye yakın Hint askeri öldürülmüş, Hindistan bu saldırıya karşılık Pakistan sınırında iki Pakistanlı askerin de yaşamını yitirdiği askeri bir operasyon gerçekleştirdiğini açıklamıştır.⁹⁸

Wanî’nin katledilmesi ile 1989’dan bu yana 70 bin kişinin hayatını kaybettiği Keşmir mücadelesinin yeni bir aşamaya geçtiği söylenebilir. Ayrıca yaşanan olaylar, Hindistan ve Pakistan’ı yeniden karşı karşıya getirmiş, askeri hareketlenmelerin ve karşılıklı restleşmelerin yaşanmasına neden olmuştur. Hindistan, “Pakistan’ın kendisine yönelik askeri eylemleri gerçekleştiren direnişçi grupları desteklediği” argümanını yeniden dolaşımı sokmuş ve Pakistan’a çeşitli yaptırımlarda bulunacağını açıklamıştır. Bu bağlamda Hindistan, İslamabad’da Kasım ayında düzenlenecek 19. Güney Asya Bölgesel İşbirliği (SAARC) zirvesine⁹⁹ ve sosyo-kültürel ve ekonomik alanlara yönelik girişimlerde bulunmaya başlamıştır.¹⁰⁰

⁹⁵ <http://www.haberturk.com/yemel-haberler/haber/8999681-kesmir-icin-kara-gun-etkinligi> Erişim tarihi: 06.10.2016

⁹⁶ <http://www.timeturk.com/kesmir-iktidarinda-istifa/haber-297316> Erişim tarihi: 06.10.2016

⁹⁷ <http://aa.com.tr/tr/dunya/pakistan-ve-hindistanin-kesmir-gerilimi-tirmaniyor/657884> Erişim tarihi: 06.10.2016

⁹⁸ <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37501182> Erişim tarihi: 06.10.2016

⁹⁹ <http://aa.com.tr/tr/dunya/pakistan-ve-hindistanin-kesmir-gerilimi-tirmaniyor/657884>, <http://www.timeturk.com/kesmir-guney-asya-da-buyuk-patlamanin-ayak-sesleri/haber-314006> Erişim tarihi: 06.10.2016

¹⁰⁰ <https://tr.sputniknews.com/asya/20161003/1025110095/kesmir-bollywood-pakistan-yasak.html> Erişim tarihi: 06.10.2016

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Keşmir; dünyanın en yüksek ikinci tepesinin bulunduğu ve çevre topraklara hâkim bir yükseltiye sahip olan, Güney Asya'daki önemli stratejik bölgelerden biridir. Keşmir'in çeşitli madenleri barındıran yeraltı kaynaklarına ve verimli topraklara sahip olması önemini arttırmaktadır. Keşmir, coğrafi konumunun yanı sıra Pakistan, Hindistan ve Çin gibi farklı kültürel kimliklere sahip ülkelerin sınırlarında bulunması hasebiyle de stratejik bir bölge olarak değerlendirilmektedir. Söz konusu özellikleri nedeniyle Keşmir, sürekli olarak bölgesel güçlerin iktidar mücadelesine, işgal ve savaşlara sahne olmaktadır.

1947 yılında İngiliz işgali sona erdiğinde, Hindistan ve Pakistan bağımsız devletler olarak boy göstermiş ancak Keşmir'in statüsü netleştirilmeyerek "yönetilemez" durumda bırakılmıştır. BM tarafından alınan bir dizi karar ise, Keşmir halkının kendi kaderini belirleme yetkisine sahip olduğunu vurgulamış fakat Hindistan sorunun çözümüne yanaşmamıştır. Hindistan'ın Keşmir'i, halkın iradesinin aleyhine kendi vilayeti olarak görerek işgal etmesi, Keşmir sorununun günümüze kadar devam etmesine neden olmuştur. Ayrıca süreç içerisinde Çin'in de Keşmir topraklarından bir kısmını kontrolü altına alması, meseleyi içinden çıkılmaz bir boyuta taşımıştır.

Pakistan, Çin ve Hindistan Keşmir'e farklı nedenlerden dolayı önem atfetmektedir. Pakistan için hayati öneme sahip olan akarsular, kaynağını Keşmir'den almaktadır. Nehrin üst kesimlerini denetim altında tutmak isteyen Pakistan, buna paralel olarak hidroelektrik tesislerinden enerji ihtiyacını karşılamayı hedeflemektedir. Ayrıca Pakistan, bölge halkının çoğunluğunun Müslüman olması, dolayısıyla yapılan antlaşma ve BM kararları gereği Pakistan'a katılma potansiyeli taşıması nedeniyle Keşmir'e önem vermektedir.

Çin, 1962 yılındaki savaşta ele geçirdiği Aksai Çin bölgesi ile 1963 yılında Pakistan tarafından kendisine verilen bölge sayesinde, Tibet ve Sinkiang eyaletlerini birbirlerine karayoluyla bağlama imkânına sahip olmuştur. Bu bağlamda Çin, kontrol altında tuttuğu Keşmir topraklarını çıkarları açısından stratejik olarak değerlendirmekte ve kendi doğal parçası olarak görmektedir.

Keşmir'in sahip olduğu en stratejik noktalar ise, Hindistan'ın denetimi altında bulunmaktadır. Bu durum Hindistan'a bölgeyi kontrol etme imkânı vermektedir. Hindistan bu avantajından vazgeçmemek için güç kullanımı dâhil her yolu denemekten çekinmemektedir. Kendisi Keşmir sorununu BM teşkilatına götürmesine rağmen çıkan kararlara riayet etmemekte; bölgede hâkimiyetini genişletmeye ve Keşmir'i Hindistan'ın ayrılmaz bir parçası yapmaya dönük adımlar atmaktadır. Keşmir, Hindistan için stratejik öneme sahip olmakla birlikte, Hindistan'ın iç siyasetinde emsal teşkil etme potansiyeli barındırmasından dolayı da önem arz etmektedir. Zira Hindistan dünyada en kalabalık Müslüman azınlığı (180 milyon) barındıran ülkedir. Keşmir'de yapılacak halkoylaması ile Keşmir'in bağımsız olması ya da Pakistan'a bağlanmasının Hindistan'da yaşayan Müslümanlara örnek

olmasından endişe etmektedir. Keşmir'deki sorununun en önemli unsurlarından biri, Müslüman-Hindu ekseninde dinsel bir temele sahip olmasıdır.

Keşmir'de alan hâkimiyeti sağlamak amacıyla Hindistan-Pakistan ve Hindistan-Çin arasında büyük savaşlar yaşanmıştır. Hindistan ve Pakistan arasında 1947 ve 1965 yıllarında; Hindistan ve Çin arasında ise 1962 yılında savaş çıkmıştır. Keşmir bölgesi, söz konusu savaşların yanı sıra sayısız sınır çatışmasına da sahne olmaktadır. Bölge ülkelerinin her biri, kendi devletlerinin stratejik çıkarlarını koruma güdüsüyle hareket etmekte ve Keşmir'i kendi "millî meseleleri" olarak görmektedir. Keşmir halkı ise, söz konusu güçlerin mücadeleleri neticesinde ağır bedeller ödemekte ve büyük acılar yaşamaktadır.

Keşmirli Müslümanlar, 70 yıldır Hindistan yönetimi tarafından büyük zulümler görmektedir. Uluslararası bağlayıcılığı olan kararlara rağmen Keşmir halkının iradesini yok sayan Hindistan, 500 bin civarında askerini bölgeye konuşlandırmış, her türlü insanî hak talebini şiddet kullanarak bastırmış ve izlediği işgalci politikalar sonucu yaklaşık 70 bin insanın yaşamını yitirmesine neden olmuştur. Doğal güzellikleri, verimli arazileri ve zengin kaynakları ile önceden "cennet vadi" olarak adlandırılan Keşmir, Hindistan'ın yıllardır süregelen zulümleri neticesinde adeta "Güney Asya'nın Filistin'i" durumunda bulunmaktadır.

Son olarak Temmuz 2016 tarihinde Hizbu'l Mücahidin hareketinin önemli isimlerinden Burhan Muzaffar Wanî'nin Hint yönetimince katledilmesi sonrası Keşmir bölgesinde gerilim tekrar tırmanmıştır. Hindistan güvenlik güçleri, Wanî'nin katledilmesini protesto etmek amaçlı sokaklara dökülen on binlerce Keşmirliye orantısız şiddet uygulamaktadır. Hindistan'ın uyguladığı şiddet neticesinde şu ana dek yaklaşık 100 Keşmirli hayatını kaybetmiş, binlerce Keşmirli ise yaralanmıştır. Temmuz ayında başlayan olaylar hâlen devam etmektedir. Wanî'nin katledilmesi ile Keşmir mücadelesinin yeni bir aşamaya geçtiği söylenebilir.

Keşmirli Müslümanların yaşadıkları dram ve Güney Asya'daki güvenlik krizinin derinleşmesi, Keşmir sorununun bir an önce adil ve barışçıl bir şekilde çözülmesinin gerekliliğini daha fazla gündeme getirmektedir. Bu bağlamda, kronik bir hâle gelmiş Keşmir sorununun çözümüne yönelik yapılması gerekenler ana hatlarıyla şöyle ifade edilebilir:

- Keşmir'in statüsüne Keşmir halkı karar vermelidir. Buna yönelik BM kararları gereği "plebisit" yapılmalı, sandıktan çıkan sonucu bölgesel ve küresel güç odakları kabul etmelidir.
- Bazı uzmanlar, son aylarda yaşanan olayların topyekûn bir savaşa evrilme olasılığını kısa vadede zayıf görse de, Keşmir sorununun Güney Asya'yı ateş çemberine çevirme potansiyeli göz ardı edilmemelidir.
- Taraflar arasında diyalog kanalları açık tutulmalı, nükleer ya da konvansiyonel her türlü savaştan kaçınılmalıdır.

- Gerginliğin azaltılması için halkoylaması sonuçlanana kadar Keşmir'de bulunan 500 bin civarındaki Hint askerlerinin sayısı azaltılmalıdır.
- Hindistan, yargısız infazlara ve orantısız şiddete son vermelidir. Halkın insanî hak talepleri karşısında güvenlik güçlerinin hukuksuz uygulamalarına fırsat vermemelidir.
- Hindistan, -Filistin'de işgalci olan İsrail'e benzer bir şekilde- “yerleşim yerleri” inşa etmek suretiyle Keşmir'deki demografik yapıyı lehine çevirme girişimlerinden vazgeçmelidir.
- ABD başta olmak üzere uluslararası güçler, Keşmir üzerinden Güney Asya'daki güç dengelerini etkilemeye dönük politik hesaplar yapmayı bırakmalıdır.
- Keşmirli Müslümanlar yaklaşık 70 yıldır büyük zulümler görmesine rağmen seslerini yeterince duyuramamaktadır. Bu nedenle dünya Müslümanları, Keşmir sorununu ciddi bir şekilde gündem etmeli ve mazlum Keşmir halkıyla dayanışma göstermelidir.
- İslâm İşbirliği Teşkilatı (İİT), Keşmir sorununun çözümüne dönük inisiyatif almalı ve Keşmirli Müslümanlarının sıkıntılarını dünya kamuoyunun gündemine taşımalıdır.
- Halkın inancını yaşamasının önündeki tüm engeller kaldırılmalı, mescitler “terör yuvası” olarak görülmemelidir.

KAYNAKÇA

- ARMAOĞLU, Fahir: **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Alkım Yayınevi, 11. Baskı, İstanbul 2007.
- ATAÖV, Türkkaya: “Keşmir Meselesinin Önemi”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt:15, Sayı:1, Ankara 1960, s.195-214.
- CHEEMA, Javed: “Pakistan-India Conflict with Special Reference to Kashmir Musarat”, **University of the Punjab-South Asian Studies A Research Journal of South Asian Studies**, Volume:30, No:1, Lahore January-June 2015, pp.45-69.
- “Human Rights Violations in Azad Kashmir”, **Human Right Watch**, September 2006, Volume:18, No:12, p.12-14.
- RİZVİ, S. Athar Abbas: “Keşmir”, **DİA**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt:25, İstanbul 2002.
- UÇAROL, Rifat: **Siyasi Tarih (1789-1994)**, Filiz Kitabevi, 4. Baskı, İstanbul 1995.
- WILHELM, Sandhya: **Can India Give Up Kashmir: An Option or a Risk?**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Georgetown University Washington, D.C., 11/18/2010.
- ALACA, Mehmet: “Keşmir Meselesi’nin Anatomisi”, <http://www.orsam.org.tr/index.php/Content/Analiz/2285?s=orsam%7Cturkish>
- “Birbirine Yabancı İki Müttefik: ABD ve Pakistan”, **Analist Dergisi**, Aralık 2011. <http://www.analistergisi.com/sayi/2011/12/birbirine-yabanci-iki-muttefik-abd-ve-pakistan>
- “Dünü ve Bugünü İle Keşmir Sorunu”, **Türkistan Gündemi**, (TRT Avaz-14 Şubat 2016) https://www.youtube.com/watch?v=tSmgQKot374&ab_channel=TRTAvaz
- ERSOY, Ömer: “Keşmir Üzerinde(n) Güç Mücadelesi”, [http://www.fikribeyan.net/2330_Kesmir-Uzerinde\(n\)-Guc-Mucadelesi.html](http://www.fikribeyan.net/2330_Kesmir-Uzerinde(n)-Guc-Mucadelesi.html)
- ERTAN, Ali Erhan: “Keşmir Bölgesine Bakış”, <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/kesmir-bolgesine-bakis/1295>
- İNCEOĞLU, Yasemin: “Hindistan’ın Ötekileri: Müslümanlar”, <http://t24.com.tr/haber/hindistanin-otekileri-muslumanlar,254698>
- KARAAĞAÇLI, Abbas: “Pakistan-Hindistan İlişkileri ve Keşmir Meselesi”, <http://www.bilgesam.org/incele/80/pakistan-hindistan-iliskileri-ve-kesmir-meselesi>
- KORKMAZ, Hüseyin: “Bölgesel Güvenlik Çıkmazı: Keşmir Sorunu”, http://www.21yuzyildergisi.com/assets/uploads/tmp/bolgesel-guvenlik-cikmazi-kesmir_1380206949.5.doc
- ÖZTÜRK, Osman Metin: “Keşmir Sorunu ve Çin”. <http://ascmer.org/kesmir-sorunu-ve-cin/>
- USLU, Ateş: “Hindistan’da Modi Hükümetinin İlk Ayları: Neoliberalleşme ve Safranizasyon”. <http://baslangicdergi.org/hindistanda-modi-hukümetinin-ilk-aylari-neoliberallesme-ve-safranizasyon-ates-uslu/>
- SEVİL, Necdet: “İngiliz Sömürgeliğinden, Bağımsız İki Devlete: Pakistan ve Hindistan”, <http://www.dunyabulteni.net/tarih-dosyasi/170860/ingiliz-somurgeliginden-bagimsiz-iki-devlete-pakistan-ve-hindistan>
- SEVİL, Necdet: “Bitmeyen Trajedi: Keşmir Sorunu”, <http://www.dunyabulteni.net/tarih-dosyasi/171008/bitmeyen-trajedi-kesmir-sorunu>
- YAŞAR, İhsan: “Hint-Çin Kısıracındaki Bir İslâm Ülkesi”, **Altınoluk Dergisi**, İstanbul Temmuz 1993, Sayı:89. <http://dergi.altinoluk.com/index.php?sayfa=yillar&MakaleNo=d089s040m1>
- YİĞİT, Dilek: “Arap Baharında Yeşeren İsrail-Hindistan İlişkileri”, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/orta-dogu-ve-afrika-arastirmalari-merkezi/2016/04/08/8434/arap-baharinda-yeseren-israil-hindistan-iliskileri>

<http://zeenews.india.com/assembly-elections-2014/jammu-kashmir-results>

<http://www.hindustantimes.com/punjab/dukhtaran-e-millat-chief-asiya-andrabi-denies-isis-links/story-uSQaI3tGwRuMcn9g6Q00tL.html>

<http://www.huriyatconference.com/Default.aspx?JgBEAHUAcgBhAHQAaQBvAG4APQBIAG8AbQBIAC4AYQBzAHAAeAAuAGMAbwBtAHAAbwB1AG4AZAAtADEA-Men6>

http://zeenews.india.com/news/india/asiya-andrabi-separatist-leader-held-in-kashmir_1936684.html

<http://www.jkdfp.org/index.php>

<http://www.jknc.in/Default.aspx>

<https://twitter.com/jkdpd>

<https://twitter.com/sageelani>

<http://www.ipcs.org/article/jammu-kashmir/mohammad-ahsan-dars-arrest-end-of-the-road-for-hizbul-2780.html>

<http://indianexpress.com/article/world/world-news/turkey-backs-pakistans-stance-on-sending-team-to-probe-human-rights-violation-in-kashmir-2949887/>

<http://www.thehindu.com/news/national/jammu-and-kashmir-crisis-oic-meet-on-kashmir-finds-support-from-turkey-azerbaijan/article9130768.ece>

<http://hizbmedia.org/Thefounder.php>

<http://indianexpress.com/article/india/india-news-india/hizbul-mujahideen-chief-syed-salahuddin-threatens-to-turn-valley-graveyard-for-armed-forces-report-3012696/>

<http://www.globalsecurity.org/military/world/para/jem.htm>¹

http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/3181925.stm http://www.business-standard.com/article/politics/who-is-hafiz-saeed-know-10-hard-facts-about-him-113081000304_1.html

<http://www.thehindu.com/news/national/other-states/burhan-wani-kashmir-valleys-most-wanted-militant-commander-killed/article8824756.ece>

<http://www.bbc.com/news/world-asia-india-36762043>,

<http://economictimes.indiatimes.com/news/politics-and-nation/terrorist-or-insurgent-or-militant-burhan-wani-was-an-icon/articleshow/53691444.cms>

<http://www.kashmir.today/killing-12-year-old-junaid-heartbreaking-horrific-nc/>

<http://dunyanews.tv/en/Pakistan/356206-Junaid-Ahmads-martyrdom-worst-example-of-Indian-a>

http://zeenews.india.com/news/india/asiya-andrabi-separatist-leader-held-in-kashmir_1936684.html

<http://www.thehindu.com/news/national/other-states/woman-separatist-leader-asiya-andrabi-arrested/article9185005.ece>

https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/belge/kr_19kesmir.pdf

<http://www.sde.org.tr/tr/authordetail/guney-asya-acilimi-cumhurbaskani-abdullah-gulun-ziyareti/176>

<https://www.akparti.org.tr/site/haberler/bm-genel-kurulu-67inci-donem-toplantilari/31611#1>

<http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/2001-sonrasi-pakistan-abd-iliskileri>

<http://hursedanet.net/Dunya/171975-Kesmirde-Muslumanlara-baski-ve-catisma.html>

<http://parstoday.com.tr/radio/world-i29668-ka%C5%9Fmir-hint-yar%C4%B1madas%C4%B1n%C4%B1-kanayan-eski-yaras%C4%B1>

<http://t24.com.tr/haber/hindistan-medyasi-kesmir-sorununa-nasil-yer-veriyor,254091>

<http://tr.euronews.com/2015/05/21/kesmir-de-bagimsizlik-yanlisi-gruplarin-yuruyusune-izin-verilmedi>

http://unityofislam.com/default.asp?kat_no=114

<http://www.dogruhaber.com.tr/haber/40150-kesmirde-yahudi-yerlesim-planlari/>

<http://www.dunyabulteni.net/gunun-haberleri/184803/hindistanda-binlerce-kisi-iskenceyle-olduruldu>

<http://www.dunyabulteni.net/haber/296362/hindu-liderin-karanlik-gecmisinde-musluman-katliami>

<http://www.dunyabulteni.net/kesmir/323723/kesmirde-muslumanlarla-modinin-partisi-koalisyonda>

<http://www.dunyabulteni.net/haber/317635/hindistan-filistinden-destegini-cekip-israile-yanasiyor>

<http://www.dunyabulteni.net/haber/340339/hindistan-kesmirdeki-suclarini-ortuyor>

<http://www.dunyabulteni.net/haberler/371685/pakistanda-kesmir-protestosu>

<http://www.dunyabulteni.net/kesmir-iscal/320427/kesmirdeki-charlie-hebdo-eylemlerine-mudahale>

<http://www.dunyabulteni.net/manset/374113/kesmire-siddet-mevsimi-bir-kez-daha-geldi>

<http://www.dunyabulteni.net/ortadogu/372597/hindistan-pakistan-baris-gorusmelerine-wani-molasi>

<http://www.dunyabulteni.net/haberler/371491/facebooktan-kesmir-sansuru>

<http://www.enfal.de/yak18.htm>

<http://www.haberturk.com/yemel-haberler/haber/8999681-kesmir-icin-kara-gun-etkinligi>

http://www.hasturktv.com/israilde_gundem/3272.htm

<http://www.ilkehaberajansi.com.tr/haber/kesmirde-bin-isimsiz-mezar-ortaya-cikarildi.html>

<http://www.ilkehaberajansi.com.tr/haber/kesmirde-katliam-izleri.html>

<http://www.islamdusuncesi.net/kesmir-ozgurluk-hareketi-107h.htm>

<http://www.timeturk.com/hindistan-in-bitmeyen-zulmu-ve-kesmir-in-yari-dul-kadinlari/haber-138908>

<http://www.timeturk.com/pakistan-dan-hindistan-a-kesmir-daveti/haber-258236>

<http://www.trthaber.com/haber/dunya/cammu-kesmir-bolgesinde-sokaga-cikma-yasagi-261161.html>

<http://www.trthaber.com/haber/dunya/kesmirin-cozumu-hindistan-ile-diyalogda-yatmakta-233859.html>

<http://www.sabah.com.tr/dunya/2015/09/26/kesmirde-inek-kesme-isyani>

<http://www.cnnturk.com/2011/dunya/04/06/ingiltere.basbakanindan.ilginc.itiraf/612354.0/index.html>

<http://www.dw.com/en/german-concert-in-indian-kashmir-stays-controversial/a-17074222>